«Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ жанындағы медицина колледжі

Жалпы білім беретін пәндер кафедрасы

ТЕОРИЯЛЫҚ САБАҚҚА АРНАЛҒАН

ӘДІСТЕМЕЛІК ӨҢДЕУ

Пән коды: ЖБП13
Пәні: «География»
Мамандығы: 09120100 «Емдеу ісі»
Біліктілігі: 4S09120101 «Фельдшер»
Мамандығы: 09130100 «Мейіргер ісі»
Біліктілігі: 4S09130103 «Жалпы практикадағы мейіргер»
Мамандығы: 09110100 «Стоматология»
Біліктілігі: 4S09110102 «Дантист»
Мамандығы: 09110200 «Ортопедиялық Стоматология»
Біліктілігі: 4S09110201 «Тіс технигі»
Курс: 1
Семестр: 1,2
Бақылау түрі: с/сынақ
Барлық сағат/кредит көлемі: 96/4
Студенттің өзіндік жұмысы: 24
Студенттің педагогпен өзіндік жұмысы: 12
Теориялық: 60

Шымкент, 2025 ж.

«Жалпы білім беретін пәндер» кафедрасының мәжілісінде қаралды.

Хаттама № 1 «27» 09 2025 ж.

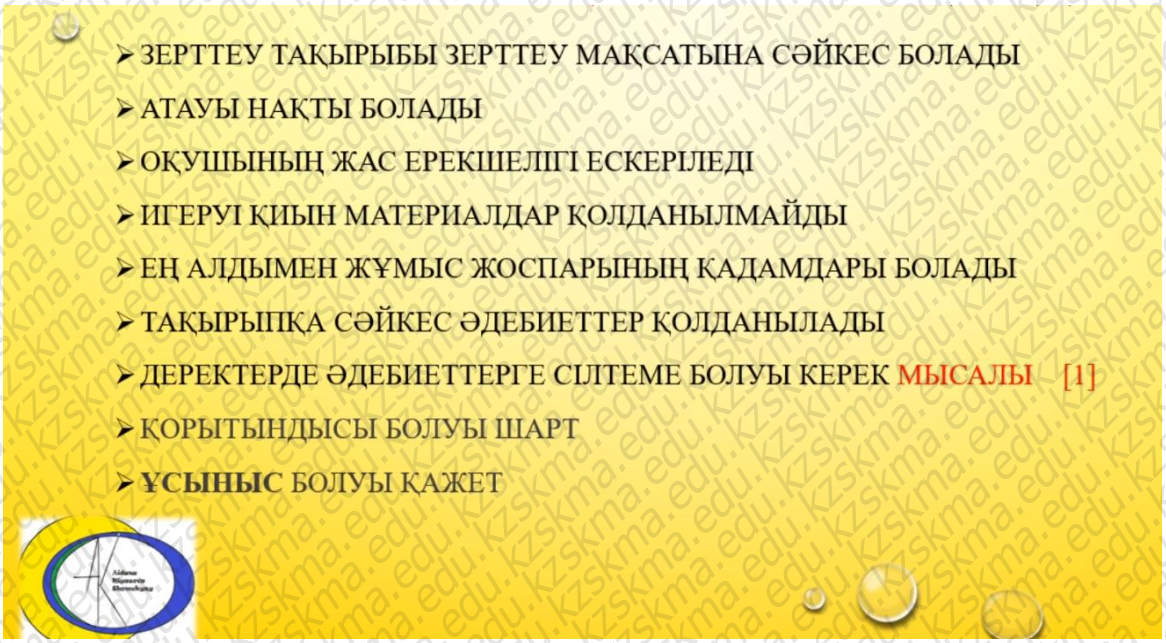
Кафедра меңгерушісі: _____ А.Т. Сатаев

№ 1 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы:Географиядан зерттеу тақырыбын таңдау.
Сағат саны:90 мин
5.2.Сабақтың мақсаты:Географиядан зерттеу тақырыбын таңдауды үйрену, зерттеу мақсаты зерттеушінің жоба бойынша жүргізілетін жұмысынаң түпкі нәтижесі.
Білімділік:білім,білік дағдыларын қалыптастыру.
Тәрбиелік:Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.
Дамыту:оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.
Сабақтың барысы:
1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру:5 мин.
а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.
Жаңа сабақты түсіндіру:
мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.
1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.
3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.
География-қызықты ғылым. География табиғат және қоғам туралы ғылымдар тоғысында дамиды.
Картографиялық және картометриялық зерттеу әдістері.
Табиғи аумақтық кешеннің (ТАК) кеңістіктік-уақыттық құрылымын зерттеу;
ресурстық әлеуетті бағалау;
ТАК шаруашылықта пайдалану мүмкіншіліктері мен шектеуліктерін зерттеу;
ТАК жағдайын ландшафттық-экологиялық бағалау және даму болжамы;
мәдени ландшафтық және т.б. жобалау.
Экспедициялық әдістер.
Қолданбалы кешенді физикалық-географиялық зерттеулер.
Экономикалық-географялық зерттеулер
Кеңістіктік-уақыттық талдау – экономикалық-географиялық зерттеулердің негізгі қағидаларының бірі ретінде.
Математикалық зерттеу әдісі
Визуалды бақылау
жалпы ғылыми тұрғылар мен әдістерді (тарихи, экологиялық, модельдеу, математикалық, жүйелік, тағы да басқалары);
нақты ғылыми тұрғылар мен әдістерді (физикалық географияда — геохимиялық, геофизикалық, палеогеографиялық және тағы да басқалары әдістер; әлеуметтік-экономикалық географияда —

экономикалық-статистикалық, техникалық-экономикалық, социологиялық және тағы да басқалары);
ақпарат алудың жұмыс тәсілдері мен операцияларын (баланстық әдістер, дистанциялық әдістер; зертханалық әдістер, мысалы, споралық-шаңдық талдау, радиокөміртекті әдіс, сауалдама жүргізу, іріктеме әдіс, тағы да басқалары);
ақпаратты тәжірибелік және теориялық қорытудың әдістерін (индикациялық, бағалау, ұқсастық, жіктеу, тағы да басқалары);
алынған ақпаратты өңдеу әдістері мен техникалық тәсілдерін (перфокарталардың, электрондық есептеу техникасы арқылы, тағы да басқалары) қамтитын жүйе.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

- Зерттеу пәні .....
- Зерттеу мақсаты.....
- Зерттеу міндеті алгоритм.....
- Нысан……

1. Жаңа материалдың негізгі ұғымдарына назар аударыңыз.
2. Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жазыңыз.

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Географиядан зерттеу тақырыбын таңдау.

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. **Әдебиеттер: Қосымша 1**

№ 2 сабақ

1.Сабақтың тақырыбы: Географиялық сараптаманың алгоритмі және түрлері.

Сағат саны: 90 мин

2.Сабақтың мақсаты:Жер бетіндегі халық тығыздығының негізгі аймақтары; ең көп таралған тілдер

Білімділік:білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік:Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту:оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі :	5 мин.
2.Миға шабуыл:	5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау:	30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау:	5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе:	5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру:	30 мин.
7.Сабақты қорытындылау:	5 мин.

8.Үйге тапсырма беру:5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Параллель сарапшының сараптамалық бағалау әдістері географиялық объектінің элементтерін зерттеудің күрделілігі мен күрделілігін қолдануды үйреніңіз.

Географиялық сараптамаларды тіпті кішігірім нақты деректермен қолдану маңызды. Сараптаманың мақсаты мен тақырыбына сәйкес әр түрлі (географиялық, техникалық, экологиялық, медициналық және т.б.). Сараптама нәтижелері қорытынды түрінде ресімделеді. Сараптама жеке және топтық болып бөлінеді. Ол тәуелсіз сарапшылардың жеке көзқарастарына негізделген.

Аумаққа географиялық факторлармен байланысты проблемаларды анықтауға сараптама жүргізу. Көбінесе бұл проблемалар аумақтарды игеруге, жаңа кәсіпорындар мен жолдар салуға, табиғатты қорғауға қатысты. Сараптама жүргізудің бірқатар шарттары бар (сурет. 9).Сарапшылардың тәуелділік деңгейін және олардың аумақ туралы білімдерін бағалау

Географиялық факторлар негізінде жағдайды талдау

Мінезді анықтау

географиялық сараптама - (экологиялық-географиялық немесе экономикалық-географиялық)

Есеп және талдау > қоғамдық пікір

Анықтама зерттелетін аумақтың ауданына (аналогына) ұқсас

Сараптамалық авкдкчениянның заңдылығы, объективтілігі және → ғылыми негізділігі

Сурет. 9. Сараптама жүргізу шарттары

Табиғатына қарай географиялық сараптамалар экологиялық-географиялық және экономикалық-географиялық болып бөлінеді.

Сараптама әдістері. Топтық сараптаманың ең көп таралған түрі Дельфий әдісі. Ол 1964 жылы "РЭНД" Канск корпорациясымен (ағылш. Research and Development). Дельфи әдісі-оқиғаларды, құбылыстарды, уақытты болжау. Дельфий әдісінің ерекшеліктері: көп деңгейлі, жасырын тосттар, сырттай өткізу, салыстырмалы объективтілік. Дельфий сараптамасын жүргізу үшін ең алдымен талқыланатын мәселе бойынша білікті, тәжірибелі сарапшылар тобы құрылады (сурет. 10).

Бөлінген аумақты немесе су қоймасын, зауытты немесе әкімшілік ғимаратты салу үшін ең алдымен географиялық сараптама жүргізу қажет. Сіз өзіңіздің жобаларыңызда сараптама әдістерін қолдануды келесі сабақта үйренесіз.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

Дельфи сараптамасының басты қиындығы неде деп ойлайсыз?

1. Дельфийлік күріш сараптамасының кезеңдерін қараңыз. 10. Топтағы ең мықты сарапшы не істеуі керек деп ойлайсыз?

2. "Балқаш Алакөл өңірінде туризмді дамыту перспективалары"тақырыбында ми шабуылын қалай ұйымдастыруға болады? Сіз қандай салалардың мамандарын сарапшылар ретінде шақырар едіңіз?

3. Таңдалған тақырып бойынша үлкен еңбекті қажет ететін сұрақтардың тізімін жасаңыз және олардың негізінде сауалнама жүргізіңіз.

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.

2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.

2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру:Географиялық сараптаманың алгоритмі және түрлері.

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:
- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 3 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы:Географиядағы модельдеу әдістері.
Сағат саны:45 мин
5.2. Сабақтың мақсаты:Картографияның заманауи әдістері туралы тұтас түсінік қалыптастыру;
- Географиялық ақпарат көздері мен географиялық зерттеу әдістерінің айрықша ерекшеліктерін түсіндіру;
- Әр түрлі көздерден географиялық ақпаратты табу, талдау, жалпылау, әр түрлі географиялық объектілердің сипаттамаларын жасау дағдыларын қалыптастыру және түзету;

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.
Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.
Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету
Сабақтың барысы:
1.Ұйымдастыру кезеңі : 2 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 10 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 10 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 3 мин.
а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.
Жаңа сабақты түсіндіру:
мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.
1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.
Күнделікті өмірде және атқа міну мақсатында арнайы жұмыс картасын орындау үшін әртүрлі картографиялық білім мен дағдылар қажет. Вартографияның алдында тұрған негізгі міндеттердің бірі-карталар мен атластарды дұрыс (сауатты) қолдана отырып, картографиялық әдістерді жетілдіру.

Әр түрлі заңдардың сандық және сапалық сипаттамаларын және бейнеленген географиялық объектілерді түсіну, сонымен қатар карталарды талдаудың тиімді жолдары мен сипаттамаларын талдау қажет.

Картамен жұмыс істеудің қажетті әдістерінің бірі-картометриялық әдіс. Осы әдісті қолдана отырып, ауданның ауырлығы (ұзындығы) мен ауданы туралы есептеуге болады.

Бұл өлшеулер арнайы картографиялық жабдықтың көмегімен жүзеге асырылады. Оларға циркуль, транспортир, Құран метр және планиметр жатады.

Түзу сызықтар бойындағы ұзындықты өлшеу үшін сызғыш немесе компас қолданылады, ал теңіздер мен көлдердің жағалау сызықтарын, шекараларын белгілеу үшін курвиметр механикалық құралы қолданылады.

Курвиметр (латынның "қисық" деген сөзінен шыққан) топографиялық карталардағы, пла нахтағы және сызбалардағы қисық сызықтардың ұзындығын өлшеуге арналған құрал. Курвиметр тұтқадағы белгілі диаметрлі тісті роликтен және тістердің өткен санын есептегіштен тұрады. Қисықтың ұзындығын өлшеу үшін курвиметр ролигімен айналдырыңыз.

Құрылғыда екі теру бар (әр жағынан бір), ал кейбір курвиметрлерде шкала бойынша олар карта бойынша дөңгелекпен өтетін жолды, сантиметрмен белгілейді, ал басқаларында картаның масштабына байланысты рельефтегі қашықтықты километрмен тікелей көрсетеді.

Транспортирдің көмегімен картадағы объектінің азимуты анықталады. Ауданның ниеті планиметрдің көмегімен жүзеге асырылады. Ол екі біріктірілген тіректен тұрады. Тіректердің бірінің басы бекітілген, екіншісінде зерттелетін зат бойымен қозғалуға арналған ине бар. Құрылғы өз қозғалысын аяқтаған кезде оның бетінде сандық көрсеткіш көрсетіледі.

Өлшем бірліктеріне сәйкес ауданның мөлшері гектармен немесе шаршы километрмен есептеледі.

Картадағы аумақты өлшеудің кеңінен қолданылатын және ең оңай жолы-палитра әдісі. Ол үшін квадрат палетка қолданылады, ауданның шамасы мына формуламен анықталады: Sап, мұндағы А-масштабқа сәйкес квадраттың бүйірлерінің шамасы; л квадраттардың саны.

Мысалы, егер картада квадраттың бүйірлерінің шамасы 50 см болса,онда бір шаршының ауданы 2500 м3, ал толық және толық емес квадраттар 15. Содан кейін формула бойынша анықталған ауданның жалпы мәні: s = a2p, 2500 м2 15 37500 м2.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

Картометриялық әдістерді қолдану арқылы қандай ақпарат алуға болады?

1. Өлшеу жұмыстарын жүргізу кезінде қандай картографиялық құралдар қолданылады?
2. Геоақпараттық картаға түсіру деп не аталады?
3. Электрондық карталар мен дәстүрлі карталар арасында қандай айырмашылықтар болуы мүмкін?

3.Дамыған және дамушы елдердің 5-10 мысалын келтіріңіз

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.

2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.

2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Географиядағы модельдеу әдістері

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 4 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Құрылыс және техникалық индустрияда заманауи картографиялық әдістерді қолдану жолдары

Сағат саны: 90 мин

5.2.Сабақтың мақсаты:Заманауи картографиялық әдістер Құрылыс және техникалық индустрияда маңызды рөл атқарады, объектілерді жобалау, салу және пайдалану үшін нақты және егжей-тегжейлі деректерді қамтамасыз етеді.

Білімділік:білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік:Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту:оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3. Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Заманауи картографиялық әдістер Құрылыс және техникалық индустрияда маңызды рөл атқарады, объектілерді жобалау, салу және пайдалану үшін нақты және егжей-тегжейлі деректерді қамтамасыз етеді. Презентация келесі негізгі аспектілерді қамтуы мүмкін: аумақтарды жоспарлау және талдау үшін цифрлық рельефтік модельдерді (dem) және геоақпараттық жүйелерді (ГАЖ) қолдану, егжей-тегжейлі кескіндер алу үшін ұшқышсыз ұшу аппараттарын (ұшқышсыз ұшу аппараттарын) және аэрофототүсірілімдерді пайдалану және визуализация және жобалармен өзара әрекеттесу үшін 3D модельдеу және Виртуалды шындық технологияларын қолдану.

Мұнда қолдану жолдарының толық сипаттамасы берілген:

1. Аумақты жоспарлау және талдау:

Dem және ГАЖ:

Аэрофототүсірілім немесе лазерлік сканерлеу арқылы жасалған цифрлық рельеф үлгілері рельефті талдауға, жер жұмыстарының көлемін есептеуге, жолдар мен коммуникациялардың оңтайлы жолдарын анықтауға, сондай-ақ табиғи апаттар қаупін бағалауға мүмкіндік береді.

ГАЖ:

Географиялық ақпараттық жүйелер кеңістіктік деректерді сақтауды, өңдеуді және талдауды қамтамасыз етеді, бұл жер бедері, инженерлік желілер, коммуникациялар, ғимараттар мен құрылыстар туралы ақпаратты бір жүйеге біріктіруге мүмкіндік береді. Бұл құрылысты жоспарлау, логистиканы оңтайландыру және ресурстарды басқару кезінде шешім қабылдауды жеңілдетеді.

2. Жобалау және құрылыс:

Ұшқышсыз ұшу аппараттары және аэрофототүсірілім:

Жоғары ажыратымдылықтағы камералары бар ұшқышсыз ұшу аппараттары ғимараттар мен құрылыстардың дәл 3D үлгілерін жасау үшін пайдаланылатын егжей-тегжейлі ортофотопландар мен жердің цифрлық үлгілерін алуды қамтамасыз етеді.

3D модельдеу:

Заманауи бағдарламалық кешендер жобаны визуализациялау, инженерлік есептеулер жүргізу, соқтығысуларды анықтау және құрылымдық шешімдерді оңтайландыру үшін қолданылатын объектілердің үш өлшемді модельдерін жасауға мүмкіндік береді.

Виртуалды шындық (VR):

Виртуалды шындық технологиялары жобаның виртуалды көшірмесіне сүңгуге мүмкіндік береді, бұл тұтынушылар мен құрылысшыларға тұжырымдаманы жақсырақ түсінуге, кемшіліктерді ерте анықтауға және негізделген шешімдер қабылдауға көмектеседі.

3. Объектілерді пайдалану және басқару:

Инфрақұрылымды басқарудағы ГАЖ:

ГАЖ инженерлік желілердің күйін бақылау, оларға техникалық қызмет көрсету мен жөндеуді жоспарлау, көлік ағындарын оңтайландыру және трафикті басқару үшін пайдаланылуы мүмкін.

Деректерді сенсорлармен және сенсорлармен біріктіру:

Заманауи технологиялар конструкциялардың жай-күйін бақылау, авариялық жағдайларды анықтау және уақтылы шаралар қабылдау үшін объектілерге орнатылған датчиктер мен Сенсорлардан деректерді ГАЖ-ға біріктіруге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, заманауи картографиялық әдістер Құрылыс және техникалық индустрияның мүмкіндіктерін едәуір кеңейтіп, объектілерді дәлірек, тиімді және қауіпсіз жобалауды, салуды және пайдалануды қамтамасыз етеді.

Қоғамның барлық дамуы техникалық прогреспен байланысты. Ғылыми-техникалық прогресс қоғамның өндірістік күштерінің үдемелі дамуын қамтамасыз етеді.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. Картадан тағы қандай картометриялық көрсеткіштерді анықтауға болады?
2. Электрондық карталар мақсаты мен қолданылуы бойынша қандай түрлерге бөлінеді?
3. Картографиялық анимация бізге қандай ақпарат береді?
3.Дамыған және дамушы елдердің 5-10 мысалын келтіріңіз

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Құрылыс және техникалық индустрияда заманауи картографиялық әдістерді қолдану жолдары

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 5 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы:Табиғатты пайдалану түрлері
Сағат саны:45 мин
5.2.Сабақтың мақсаты:Табиғатты пайдалану қажеттілігін анықтау
Табиғат пайдалану түрлерін анықтау (шаруашылық түрлері бойынша)
Табиғатты пайдалану түрлерін графикалық түрде ұсыну
Білімділік:білім,білік дағдыларын қалыптастыру.
Тәрбиелік:Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.
Дамыту:оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.
Сабақтың барысы:
1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 5 мин.
а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.
Жаңа сабақты түсіндіру:
мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.
1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.
3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.
Табиғатты пайдаланубұл адамзат қоғамының барлық материалдық және энергетикалық ресурстарды, ақпаратты және әлемдегі табиғи ресурстар мен табиғи құбылыстардың алуан түрлілігін пайдалану қабілеті.

Адам өзінің экономикалық белсенділігімен табиғатқа тікелей және жанама әсер етеді. Адам мен табиғатты алып жүруден бастап, бұл біртұтас мәселе. Табиғат жанама түрде халықтың өміріне, әсіресе оның денсаулығы мен көбеюіне тікелей немесе әлеуметтік-экономикалық жағдай арқылы әсер етеді. Табиғаттың арқасында адамзат өзінің көптеген қажеттіліктерін қамтамасыз етеді.

Оқулық мәтінімен жұмыс:
1. Географиялық орта туралы түсінік
2. Қоғам мен табиғат арасындағы "зат алмасу": сапалы жаңа кезең
3. Табиғатты пайдалану түсінігі мен түрлері
Қорытынды сұрақтар:
Бақылау сұрақтары:
1.Кестені толтырып, табиғатты пайдалану қажеттілігі туралы қорытынды жасаңыз.

Қоғамның қажеттіліктері	Мысал № 1	Мысал № 2
Экологиялық		

Экономиялық		
Мәдент-сауықтыру		
Қорытынды жазыңыз		

Дескриптор:
- табиғатты пайдалану түрлерін білдіреді;
- қоғамның экологиялық қажеттіліктеріне мысалдар келтіреді;
- қоғамның экономикалық қажеттіліктеріне мысалдар келтіреді;
- қоғамның мәдени - сауықтыру қажеттіліктеріне мысалдар келтіреді;
- табиғатты пайдалану қажеттілігі туралы қорытынды жасайды.3.Дамыған және дамушы елдердің 5-10 мысалын келтіріңіз

4.Жаңа тақырыпты бекіту:
1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:
1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Табиғатты пайдалану түрлері

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:
- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 6 сабақ

5.1. Сабақтың тақырыбы: Геоэкологияны зерттеудің пәні мен өзектілігі

Сағат саны: 45 мин

5.2. Сабақтың мақсаты:Қазақстан аумағында экологиялық таза өндіріс жобасын әзірлеу және ұсыну

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

Сабақтың барысы:
1.Ұйымдастыру кезеңі : 2 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 10 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 10 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 3 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Геоэкология-экологиялық таза ортаны сақтау және табиғи ресурстарды ұтымды пайдалануды қамтамасыз ету мақсатында географиялық жүйелердің экологиялық ерекшеліктерін зерттейтін география бағыттарының бірі.

Геоэкология жеке ғылыми ретінде басқарма XX ғасырдың 30-40 жылдарында құрылған.белгілі бір геожүйеде өмір сүретін лю-Дейдің экологиялық ортасын сипаттау.

1939 жылы неміс ғалымы К. тролль пер-вым геоэкология терминін енгізді. Жалпы геоэкологиялық логия ландшафттар мен үлкен аудандардың, провинциялардың, облыстар мен аймақтардың және т. б. экологиялық қасиеттерін зерттеумен айналысады.

Экологиялық шешім бойынша табиғатты қорғау шараларын іске асыру үшін. Қазіргі уақытта геоэкологиялық ғылым, экономикалық мәселелерде география мен экологияның тоғысқан жеріне жаңа көзқарас қажет, табиғи ресурстарды қорғауға және ұтымды пайдалануға бағытталған.

Геоэкологиялық зерттеулердің негіздері. Геоэкологияның қолданбалы құндылығы оның өзара табиғат пен қоғам проблемаларын шешуге қатысуымен анықталады, халықаралық ынтымақтастықты қажет етеді. Табиғат пен қоғамның әрекетін бағалау. Қоршаған ортаның географиялық жағдайының өзара әрекеттесуінің жаһандық мәселелері мониторинг деректерін талдау арқылы жүзеге асырылады. Геоэкологияның сындарлы рөлі көпсалалы зерттеулерде айқын көрінеді (сурет. 27).

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1.Геоэкологиялық болжау кезеңдерін атаңыз.
2.Геоэкологиялық жоспарлау кезеңдерін атаңыз.
3.Қосымша дереккөздерді қолдана отырып, геоэкологияның даму тарихымен танысыңыз.

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Геоэкологияны зерттеудің пәні мен өзектілігі

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 7 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Ғаламдық экологиялық мәселелер

Сағат саны: 90 мин

5.2.Сабақтың мақсаты: Ғаламдықэкологиялық мәселелерді анықтаңыз.

Ғаламдық экологиялық проблемалардың пайда болу механизмін түсіндіру

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

"Ғаламдық экологиялық мәселелер" бейнеролигін қарау
https://www.youtube.com/watch?v=MLFQFbqtQGM

Парниктік эффект механизмін келесідей сипаттауға болады: күн сәулесінің әсерінен жылынатын жер беті өзі ұзақ толқынды инфрақызыл (жылу) сәулеленудің көзіне айналады. Бұл сәулеленудің бір бөлігі ғарышқа кетеді, ал бір бөлігі атмосфераның кейбір газдарымен шағылысады және жер бетіндегі ауа қабаттарын қыздырады. Жылыжайдың мөлдір пленкасының астындағы жылуды ұстауға ұқсас бұл құбылыс жылыжай эффектісі деп аталды.

Парниктік эффектінің басты оң салдарының бірі-планетамыздың бетін қосымша "жылыту", соның арқасында жер бетінде тіршілік пайда болуы мүмкін. Парниктік эффекттің пайда болу себебі жүздеген миллион жыл бұрын Жер атмосферасына өте белсенді жанартаулық белсенділіктің арқасында енген су буы мен көмірқышқыл газының көп мөлшері болды. Уақыт өте келе жасыл өсімдіктердің пайда болуымен көмірқышқыл газы жер атмосферасынан белсенді түрде сіңе бастады, парниктік әсер азая бастады.

Адамның индустриялық белсенділігінің күшеюімен көмірқышқыл газы мен басқа да парниктік газдардың үлкен көлемі атмосфераға қайта шығарыла бастады. Нәтижесінде 1906 жылдан 2005 жылға дейін орташа жылдық температура 0,74 градусқа көтерілді және жақын болашақта онжылдықта 0,2 градусқа дейін өседі.

Парниктік әсердің жоғарылауы температураның жоғарылауынан және жауын-шашынның жиілігі мен қарқындылығының өзгеруінен тұратын климаттың өзгеруіне ықпал етеді.

Жаһандық жылынудың салдарынан мұздықтар ериді, теңіз деңгейі көтеріледі, биологиялық әртүрлілікке қауіп төнеді, дақылдар өледі, Тұщы су көздері кебеді, мұның бәрі жалпы өмір сапасына ғана емес, адам денсаулығына да теріс әсер етеді.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1.Ғаламдық экологиялық проблемалардың пайда болу механизмін түсіндіреді;

2.Парниктік эффекттің пайда болу механизмін түсіндіреді;

3.Ғаламдық экологиялық мәселелерді шешуде халықаралық ынтымақтастықтың қажеттілігін сипаттайды.

4.Африка елдеріндегі шөлейттену мәселесі.

5. Негізгі логикалық мәселелер Қазақстан

Статистикалық материалдарды, Интернетті пайдаланып, өзіңізге ұнайтын елдердің халық тығыздығын есептеңіз.

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.

2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.

2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Ғаламдық экологиялық мәселелер

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 8 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы:Геоэкологиялық процестердегі географиялық қабық заңдылықтарының рөлін анықтау..

Сағат саны: 90 мин

5.2.Сабақтың мақсаты:Жаһандық экологиялық мәселелерді анықтаңыз

Жаһандық экологиялық проблемалардың пайда болу механизмін түсіндіру

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Геологиялық процестердегі географиялық қабықтағы заңдылықтардың рөлі өте маңызды. Олар адам әсерінен өзгеруі мүмкін.

Географиялық қабықтың ритағы мерзімді және циклдік болып табылады. Белгілі бір уақыт кезеңінде (тәулік, жыл мезгілі) үнемі қайталанатын табиғи құбылыстарға қатысты мерзімді циклдар. Бұл күн мен түннің өзгеруі, мұхиттық толқындар мен толқындар ерік жел бағыттарының өзгеруі, жыл мезгілдерінің өзгеруі және т. б.

Кесу циклінің повторағының қайталану кезеңі үнемі өзгеріп отыратын құбылыстарды тудырады. Мысалы, күн сәулесіндегі жарқылдар 9-14 жыл ішінде ұлғаяды. сол ца сәулелену қарқындылығының жоғарылауы әр 11 жыл сайын қайталанып, жердегі магниттік дауылдарды тудырады. Табиғи апаттардан туындаған жер сілкіністері, жанартау атқылауы, климаттың салқындауы мен жылынуы, құрғақшылық, су тасқыны әдеттемақты қарқынмен қайталанады. Геология циклдарының қайталануы бірнеше жүз миллион жыл аралығын қамтиды, олармен белсенділік өмірінің дамуы мен өзгеруі тығыз байланысты.

Ғасыр ішіндегі циклдар (Күн жүйесіндегі Жердің айналуы) әр 35-40 жыл сайын жылы және суық, ылғалды және құрғақ жағдайлардың өзгеруі, көлдердің толуы, тұз белсенділігінің қарқындылығы, әр 11, 35-40, 90-100 жыл сайын тербелу.

Ғасырлық (ғасырлық) тербелістер күн белсенділігінің жоғарылауына байланысты және вулканизммен, апатты сел құбылыстарымен сипатталады. Қабақтың ішінде 35-40 жылға созылатын тербелістер бар. Мұны көл деңгейінің өзгеруінен, құрғақшылықтан және т.б. көруге болады. Мұның бәріне ғарыш әсер етеді.

Даму. Тербелісмаағы аясында Даму табиғи ортадағы бағытталған өзгерістер түрінде жүреді:
а) шатқалды төмен жазықтыққа айналдыру/өзгерту;
б) көл геожүйесін дамыту және лава жыныстары мен органикалық көлдермен толтырылған көл геосферасын біртіндеп жою;
в) аймақтың ландшафтық құрылымындағы көрінетін жер бедерінің кезеңдері мен эрозиялық циклдары және денудация әсерінен жер бедерін теңестіру.

Даму келесі нақты кезеңдермен сипатталады: шығу тегі, жасы, жетілуі, қартаюы және толық жойылуы. Мұны Геожүйенің толық "өмірлік циклі" деп атауға болады. Геожүйелердің дамуы ландшафттық теңдеулер әдісімен жергілікті түрде шешілуі мүмкін кейбір заңдылықтарға бағынады, сондықтан оны болжау оңайырақ.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1.Геоэкологиялық процестердегі ритақ заңдылығының рөлі қандай?
2.Ғасырлық тербелістердің географиялық қабықтың дамуына әсері қандай?

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.

2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау
Үйге тапсырма беру: Геоэкологиялық процестердегі географиялық қабық заңдылықтарының рөлін анықтау..
Кестені толтырыңыз:
5. Оқытудың түрлері мен әдістері:
- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;
6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 9 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Қазақстанның экологиялық мәселелері, экологиялық мәдениетті қалыптастыру.
Аралық бақылау
Сағат саны: 45 мин
5.2.Сабақтың мақсаты: Қазақстанның экологиялық проблемаларын анықтау
Қазақстан аумағын экологиялық аудандастыруды жүргізу
Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.
Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.
Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.
Сабақтың барысы:
1.Ұйымдастыру кезеңі : 2 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 10 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 10 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 3 мин.
а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.
Жаңа сабақты түсіндіру:
мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.
1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.
3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.
"Арал теңізі неге құрғап кетті. Ғаламдық экологиялық мәселелер.
"https://www.youtube.com/watch?v=JRlL6sd1U_U
Сабақтың тақырыбы мен мақсатын анықтау.
Адам өзінің түрінің пайда болуынан бастап қоршаған ортаға әсер етті және әсер етті. Алайда, бұл әсер өнеркәсіптік революция басталғаннан бері он сегізінші ғасырда ғана нақты көлемге жетті. Осы кезде адам жабайы табиғаттың табиғи тізбегінен шығып, планетаға өз ережелерін айта бастады.

Планета өзгере бастады, бірақ біз оны бірден байқадық — біздің өркениетіміз басқа нәрселермен айналысқан: отын (көмір, газ, тақтатас, мұнай), металл және басқа да пайдалы қазбалар. Табиғат табиғи жолмен шығарған және адам тәркілеген осы заттардың барлығы табиғатқа оралды, бірақ басқаша. Бұл топырақтың, судың және ауаның жаһандық ластануына айналды және экологиялық дағдарыстың себебі болды.

XX ғасырдың қиын саяси фоны (әлемдік қоғамдастықтың бөлінуі және дүниежүзілік соғыстар) адамзатқа экологиялық мәселелерге көп көңіл бөлуге көмектеспеді. Қару-жарақ жарысын ("қырғи қабақ соғыс"), елдердегі әлеуметтік теңсіздікті және технологиялық прогрестің керемет жылдамдығын қосыңыз. Осы факторлардың барлығы XX ғасырдың аяғында адамзатқа қоныстануға, айналасына қарауға және оның үйіне қаншалықты зиян келтіргенін түсінуге мәжбүр болды.

1.Дүниежүзілік мұхиттың ластануы-өркениеттің дамуы Дүниежүзілік мұхиттың ластануының күшеюіне әкелді. Жағдай XX ғасырдың ортасынан бастап нашарлай бастады, бұл Химия және мұнай өңдеу өнеркәсібінің дамуымен байланысты болды. Мұнай және мұнай өнімдері, ағынды сулар, химиялық заттар, ауыр металдар, радиоактивті қалдықтар, сынап және пластмасса Дүниежүзілік мұхиттың ластануының негізгі көзі болып табылады. Ластанудың қай түрі ең қауіпті екенін айту қиын-олардың барлығы белгілі бір дәрежеде планетаның экожүйесіне, соның ішінде адамға әсер етеді.

2. Жаһандық жылыну-бұл адам санының көп болуының жанама процесі. Қарапайым тілмен айтқанда, бұл адамның әрекетіне байланысты планетамыздың температурасының жалпы көтерілуі (мысалы, қазба отындарын жағу). Нәтижесінде-мұздықтардың еруі, теңіз деңгейінің көтерілуі, жауын-шашынның қалыптан тыс мөлшері, мұхиттың қышқылдануы.

3.Топырақ құнарлылығының төмендеуі. Топырақ-қалпына келмейтін санатқа жататын ресурс, егер ол жоғалса немесе деградацияға ұшыраса, біз оны ешқандай жолмен қалпына келтіре алмаймыз. Топырақтың күйі біз тұтынатын тағамға, ішетін суға және денсаулығымызға — ішкі ағзалардың жұмысына және өмір сүру ұзақтығына тікелей әсер етеді. Біз тұтынатын барлық заттардың 90 пайыздан астамы тікелей немесе жанама түрде топырақтың арқасында өндіріледі.

Топырақтың ластану себептерінің арасында:

1. Қазақстандықтар үшін ядролық сынақтардың салдары. 2019 жылғы 19 маусымда Қазақстан Республикасы "Невада-Семей" антиядролық қозғалысының 30 жылдығын және Семей полигонының жабылуының 28 жылдығын атап өтті. Семей ядролық сынақ полигонын құру туралы шешім 1947 жылы 21 тамызда қабылданды. Ядролық сынақтар 1949 жылдан 1989 жылға дейін жүргізілді. Ресми деректерге сәйкес 1949-1989 жылдар аралығында Семей полигонында 456 ядролық сынақ жүргізілді, оның ішінде 86 – әуе, 30 – жер және 340 – жерасты. Қоршаған ортаға ең үлкен зиян 1949 жылдан 1962 жылға дейін жүргізілген атмосферадағы ядролық сынақтар болды .. Семей полигонынан басқа Батыс Қазақстан және Атырау облыстарының шекараларында Нарын өңірінде тағы 3 сынақ полигоны жұмыс істеді: Азғыр атом полигоны, Мемлекеттік ұшу сынақ орталығы және Мемлекеттік орталық полигон (соңғы екеуі ресейлік Капустин Яр кешеніне тиесілі, қазіргі уақытта да жұмыс істеп тұр). Осы полигондардың аумағында 29 ядролық жарылыс (18 жерасты, 11 атмосфералық) өндірілді. Зерттеу мақсатында тағы 10 ядролық жарылыс жасалды: 6 - Қарашығанақта, 3-Маңғыстау облысында және 1 - Ақтөбе облысында.

Арал теңізінің проблемасы. Жақында Арал теңізі әлемдегі төртінші үлкен көл болды. 1961 жылдан 1970 жылға дейін Арал теңізінің деңгейі жылына орта есеппен 20 см төмендеді. 1970 жылдары орташа норма үш есеге жуық өсті - жыл сайын 50-60 см; 1980 жылдарға қарай деңгей төмендей берді: жыл сайын 80-90 см. Өңірде жер сапасының нашарлауы, суды қайтымсыз тұтыну көлемінің өсуі және бірқатар сусыз құрғақ жылдар аясында монокультуралық суармалы

егіншіліктің дамуы нәтижесінде 80-жылдардың басында Амудария мен Сырдария өзендерінен Арал теңізіне су ағыны іс жүзінде тоқтады. 1995 жылға қарай теңіз су көлемінің төрттен үш бөлігін жоғалтты, ал бетінің ауданы жартысынан көбін қысқартты. 2004 жылға қарай теңіз өзінің бастапқы беткі қабатының 25% - на дейін қысқарып, тұздылықтың бес есеге жуық өсуі өзіне тән өсімдіктер мен жануарлардың көпшілігін өлтірді. Қазір 33 мың шаршы шақырымнан астам теңіз түбі ашылып, шөлейттенді. Жағалау сызығы 100-150 шақырымға шегінді. Судың тұздылығы 2,5 есе өсті. Ал теңіздің өзі екі бөлікке бөлінді - Үлкен Арал және Кіші Арал. Арал кебеді. Тұзды құмды шаң жыл сайын теңіз жағалауында 15 мың гектарға дейін жайылым алады. Мұнда өмір сүретін сүтқоректілер мен құстар түрлерінің саны 50% - дан астамға азайды. Жылына шамамен 300 күн бойы құмды тұзды дауылдар аймақта жүреді. Кептірілген түбінен жыл сайын атмосфераға 75 млн. тонна құм мен шаң көтеріледі, ал Арал өңіріндегі 1 гектар ауыл шаруашылығы жеріне 520 кг тұз түсіп, өсірілетін дақылдарға орасан зор зиян келтіреді. Теңіздің кебуі жалғасуда, демек, одан да тұзды топырақ судың астынан босатылады, содан кейін Арал маңындағы ауа одан да улы тұз бен шаңмен қаныққан болады.

№1 Бақылау жұмысы.

1. Спутниктен алынған деректер жерүсті станциясы ұсынатын мәліметтерден қалай ерекшеленеді?
2. Географиялық мониторингтің жергілікті деңгейінде санитарлық-эпидемиологиялық жағдайлар қандай әдістермен анықталатынын түсіндіріңіз.
3. Мектеп жанындағы учаскеде ауа-райын бақылау үшін географиялық бақылаудың қандай әдістерін қолдануға болады?
4. Картометриялық әдістерді қолдану арқылы қандай ақпарат алуға болады?
5. Өлшеу жұмыстарын жүргізу кезінде қандай картографиялық құралдар қолданылады?
6. Геоақпараттық картаға түсіру деп не аталады?
7. Электрондық карталар мен дәстүрлі карталар арасында қандай айырмашылықтар болуы мүмкін?

8 картадан тағы қандай картометриялық көрсеткіштерді анықтауға болады?

9. Электрондық карталар мақсаты мен қолданылуы бойынша қандай түрлерге бөлінеді?
10. Картографиялық анимация бізге қандай ақпарат береді?
11. Өнімді сертификаттау қандай нормативтік құжаттамаға негізделген Қазақстанда?
12. Биотехнологияны қолданудың ең тиімді әдістері қандай сіздің аймақтың экономикалық экономикасы?
13. Геоэкологиялық болжау кезеңдерін атаңыз?
14. Қосымша дереккөздерді пайдаланып, даму тарихымен танысыңыз

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

Қазақстанныңқауіптіэкологиялықаймақтары	Себептер мен салдар

Экологиялық мәселе туралы газетке мақала жазыңыз.

Экологиялық мәселелерді шешудің ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді стратегияларын ойлап табыңыз .

Қауіпті экологиялық проблемаға ИНФОГРАФИКА жасаңыз

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.

2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.

2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Қазақстанның экологиялық мәселелері, экологиялық мәдениетті қалыптастыру.

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 10 сабақ

5.1. Сабақтың тақырыбы: Техникалық салалардағы табиғатты пайдалану процестерін реттеу.
Сағат саны: 90 мин

5.2. Сабақтың мақсаты:Азияның физикалық және экономикалық-географиялық жағдайының жалпы сипаттамасы.

Білімділік:білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік:Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту:оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Техникалық салалардағы табиғатты пайдалану процестерін реттеу табиғи ресурстарды ұтымды пайдалануға және техникалық қызметті жүзеге асыру кезінде қоршаған ортаға теріс әсерді азайтуға бағытталған құқықтық, экономикалық және ұйымдастырушылық шаралар кешенін қамтиды.

Реттеудің негізгі аспектілері:

* Құқықтық реттеу:

* Қоршаған ортаны қорғау және табиғатты ұтымды пайдалану саласындағы заңнама.
* Қоршаған ортаға шекті жол берілетін жүктемелерді белгілейтін нормативтер мен стандарттар.
* Табиғатты пайдалану саласындағы лицензиялау және рұқсат беру қызметі жүйелері.
* Жобалар мен өндірістік объектілердің экологиялық сараптамасы.

Экономикалық реттеу:

* Табиғи ресурстарды пайдаланғаны және қоршаған ортаны ластағаны үшін төлем.
* Табиғатты қорғау қызметін экономикалық ынталандыру (салықтық жеңілдіктер, субсидиялар).
* "Жасыл" технологиялар мен өнімдер нарығын дамыту.

Ұйымдастырушылық реттеу:

* Мемлекеттік экологиялық бақылау және қадағалау жүйесін құру.
* Кәсіпорындарда қоршаған ортаны басқару жүйелерін әзірлеу және енгізу (ISO 14001).
* Табиғатты пайдалану саласындағы мамандарды оқыту және олардың біліктілігін арттыру.

Өнеркәсіп, энергетика, көлік, құрылыс және ауыл шаруашылығы сияқты техникалық салаларда табиғатты пайдалануды реттеу ерекше маңызға ие:

• Өнеркәсіп:

Ластаушы заттардың шығарындыларын азайту, қол жетімді ең жақсы технологияларды енгізу, қалдықтарды қайта өңдеу.

* Энергетика:

Жаңартылатын энергия көздерін дамыту, энергия тиімділігін арттыру, парниктік газдар шығарындыларын азайту.

* Көлік:

Экологиялық таза көлік түрлерін дамыту, отын тиімділігін арттыру, шығарындыларды азайту.

* Құрылыс:

Құрылыс материалдарын ұтымды пайдалану, қалдықтардың түзілуін азайту, қайталама ресурстарды пайдалану.

Ауыл шаруашылығы:

Жер ресурстарын пайдалануды оңтайландыру, пестицидтер мен тыңайтқыштарды қолдануды азайту, Топырақ эрозиясымен күресу.

Табиғатты ұтымды пайдалану принциптері:

* Орындылығы:

Табиғи ресурстарды пайдалану қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталуы керек, бірақ ұзақ мерзімді ескере отырып.

* Экологиялық таза:

Қоршаған ортаға теріс әсерді азайту.

* Ғылыми негіздеме:

Шешім қабылдау ғылыми мәліметтер мен зерттеу нәтижелеріне негізделуі керек.

* Әлеуметтік әділеттілік:

Халықтың барлық топтары үшін табиғи ресурстарға қолжетімділікті қамтамасыз ету.

* Кешенді тәсіл:

Табиғи ресурстарды біртұтас жүйе ретінде қарастыру.

Техникалық салалардағы реттеу мысалдары:

* Көлік құралдары мен құрылыс материалдарына экологиялық талаптарды енгізу.
* Атмосфераға және су айдындарына зиянды заттардың шығарылуын шектеу.
* Қалдықтарды қайта өңдеу технологияларын әзірлеу және енгізу.
* Қорықтар мен қорғалатын табиғи аумақтарды құру.
* Экологиялық білім мен ағартуды дамыту.

Техникалық салалардағы табиғатты пайдалану процестерін тиімді реттеу болашақ ұрпақ үшін табиғи ресурстардың тұрақты дамуы мен сақталуын қамтамасыз етудің негізгі факторы болып табылады.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1.Өнеркәсіп
2.Экологиялық таза
3.Энергетика
1.Атмосфераға және су айдындарына зиянды заттардың шығарылуын шектеу.
2.Қалдықтарды қайта өңдеу технологияларын әзірлеу және енгізу.
3.Қорықтар мен қорғалатын табиғи аумақтарды құру.

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Техникалық салалардағы табиғатты пайдалану процестерін реттеу.

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 11 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы:Мемлекеттік және жергілікті табиғатты пайдаланудың заңнамалық аспектілері.

Сағат саны: 90 мин

5.2. Сабақтың мақсаты: Табиғатқа, табиғатты пайдалану тәсілдеріне әсер ететін антропогендік өзгерістердің адамзат қоғамының қоршаған ортамен өзара әрекеттесуінің тарихи аспектілерін түсіндіреді.

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.
1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Табиғи жүйелерге әсер еткенде қоғам табиғи процестердің қабілетіне, бағыты мен жылдамдығына, материя циклі мен энергия ағындарына әсер етеді. Бұл бір немесе бірнеше параметрлердің өзгеруіне байланысты. Табиғи ортаның параметрлері өзара байланысты болғандықтан, олардың біреуінің өзгеруі екіншісіне әсер етеді.

Табиғатқа әсер ететін антропогендік фактілердің жіктелуі. Табиғи ортаны сипаттайтын индикаторлар: әртүрлілік, икемділік, инерция, қоршаған ортаның өзгеру қабілеті мен шегі. Табиғи ортаны өзгертетін антропогендік факторлардың салдары келесідей (сурет. 31бағдарламада)

Адам әрекетінен туындаған антропогендік өзгерістер табиғатқа айтарлықтай және жиі теріс әсер етеді. Бұл өзгерістерге мыналар жатады: климаттың өзгеруі, биоәртүрліліктің жоғалуы, ластану және топырақтың деградациясы.

Антропогендік өзгерістер туралы толығырақ:

Климаттың өзгеруі:

Парниктік газдар шығарындылары, ормандарды кесу және басқа да адам әрекеттері температураның жоғарылауына, жауын-шашынның өзгеруіне және ауа-райының күрт өзгеруіне әкеледі.

Биоәртүрліліктің жоғалуы:

Ағаш кесу, қалалар мен ауылшаруашылық жерлерінің кеңеюі, сондай-ақ қоршаған ортаның ластануы түрлердің азаюына, экожүйелердің бұзылуына және биологиялық ресурстардың жоғалуына әкеледі.

Қоршаған ортаның ластануы:

Өнеркәсіптік және ауылшаруашылық қалдықтарын төгу, мұнайдың ағуы, пестицидтерді қолдану, ауаның, судың және топырақтың ластануы адам денсаулығына және басқа тірі организмдерге теріс әсер етеді.

Топырақтың деградациясы:

Эрозия, механикаландырылған ауыл шаруашылығы және жерді ұтымсыз пайдалану топырақ құнарлылығының жоғалуына, өнімділіктің төмендеуіне және табиғи апаттар қаупінің жоғарылауына әкеледі.

Тұтастай алғанда, адам қызметінің салдары болып табылатын антропогендік өзгерістер теріс әсерді азайту және тұрақты дамуға көшу бойынша шаралар қабылдауды талап ете отырып, қоршаған орта үшін елеулі зардаптарға әкеп соғады.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1.Табиғатқа әсер ететін антропогендік факторларды азайту үшін не ұсынасыз?

2.Парниктік әсердің климаттың өзгеруіне әсері туралы шағын эссе жазыңыз. Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жазыңыз.

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.

2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.

2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Мемлекеттік және жергілікті табиғатты пайдаланудың заңнамалық аспектілері.

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 12 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Жергілікті күн тәртібі-XXI ғасыр. Әлеуметтік, экологиялық және экономикалық тиімділік. Сағат саны: 45 мин

5.2.Сабақтың мақсаты: Ғаламдық экология, әлеуметтік экожүйелер және антропоэкожүйелер, Экология және әлеуметтік ішкі жүйелер, тұрақты даму тұжырымдамасы.

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 2 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 10 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 10 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 3 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Экологикалық жағдайдың қазіргі жаһандық нашарлауы биосфераның адам тұтыну ауқымы мен ресурстық-экологиялық мүмкіндіктерінің сәйкес келмеуімен түсіндіріледі. XX ғасырдың басында ноосфера туралы ілімнің негізін қалаған академик В. И. Вернадский адамдардың экономикалық қызметі географиялық ортаға табиғатта болып жатқан геологиялық процестерден кем емес әсер ете бастағаны туралы жазды. Содан бері адамның табиғатқа әсері бірнеше рет өсті және шынымен жаһандық ауқымға ие болды.

Жаһандық экологиялық проблемалар әртүрлі сипатта болды, бірақ олардың ішіндегі ең маңыздысы-табиғи ортаның ластануы және оның жағдайының нашарлауы.

Экологиялық проблема-бұл антропогендік әсерлер нәтижесінде табиғи ортаның өзгеруі, бұл табиғаттың құрылымы мен жұмысының бұзылуына әкеледі.

Экологиялық дағдарыс-бұл түрдің немесе популяцияның тіршілік ету ортасы оның одан әрі өмір сүруіне күмән келтіретін етіп өзгеретін экологиялық жағдайдың ерекше түрі.
Экологиялық апат-тірі организмдердің жаппай қырылуына байланысты табиғи кешендердің қайтымсыз өзгеруі
Африканың Сакали аймағында мания шөлінің әртүрлі түрлері байқалады. Бұл аймақта XX ғасырдың 60-жылдарында басталған ұзаққа созылған құрғақшылық 1973 жылы аяқталды. Құрғақ жылдары Нигер Мен Сенегал сияқты аймақтың ірі өзендері уақытша кеуіп, құдықтар кеуіп қалды. 80-ші жылдары құрғақшылық пен шөлейттену бүкіл Африканы қамтыды. Нәтижесінде 1985 жылы 1 миллионнан астам адам қайтыс болды, 10 мл, экологиялық босқындар болды. Материктің кейбір бөліктерінде шөлейттену жылдамдығы жылына 10 км2 жетеді.
Мұндай апатты құрғақшылық әлемдік қоғамның назарын аударады. БҰҰ және халықаралық ғылыми және гуманитарлық ұйымдар тарапынан ката строфаның алдын алу шаралары қабылдануда, ал жергілікті халыққа жан-жақты көмек көрсетіледі.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1.Экологиялық проблемалар дегеніміз не? Неліктен олар жаһандық сипатқа ие?
2.Қоршаған ортаның ластануы қандай экологиялық апаттарға әкелуі мүмкін? Жауаптарды нақты мысалдармен толықтырыңыз.
3. Озон қабатының сарқылуы адам денсаулығына қандай зиян келтіруі мүмкін?
4. Экономикасы төмен елдерде қандай экологиялық проблемалар бар?
5. Жоғары дамыған елдердегі экологиялық проблемалардың негізгі белгілерін атаңыз. Неліктен олар бұл мәселелерді уақтылы шеше алмайды деп ойлайсыз?
Келесі тақырыптар бойынша рефераттар дайындаңыз:
1. Африка елдеріндегі шөлейттену мәселесі.
2. Үлкен қалалардағы атмосфераның ластануы және оның салдары.
3. Қазақстанның басты экологиялық мәселелері.

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Жергілікті күн тәртібі-XXI ғасыр. Әлеуметтік, экологиялық және экономикалық тиімділік. **Кестені толтырыңыз:**

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 13 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: "Экологиялық із" және тұрақты даму.

Сағат саны: 90 мин

5.2.Сабақтың мақсаты: АҚШ. Аумағы, шекаралары, табиғи-ресурстық әлеуеті.АҚШ-тың физикалық және экономикалық-географиялық жағдайының жалпы сипаттамасы.Канада. Әлеуметтік-экономикалық сипаттама. Аумағы, шекаралары, табиғи-ресурстық әлеуеті.

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Экологиялық із адамзаттың биосфералық ресурстарды тұтынуын ресурстарды өндіруге және қалдықтарды сіңіруге қажетті биологиялық өнімді аумақ пен су аймағы ретінде білдіреді.

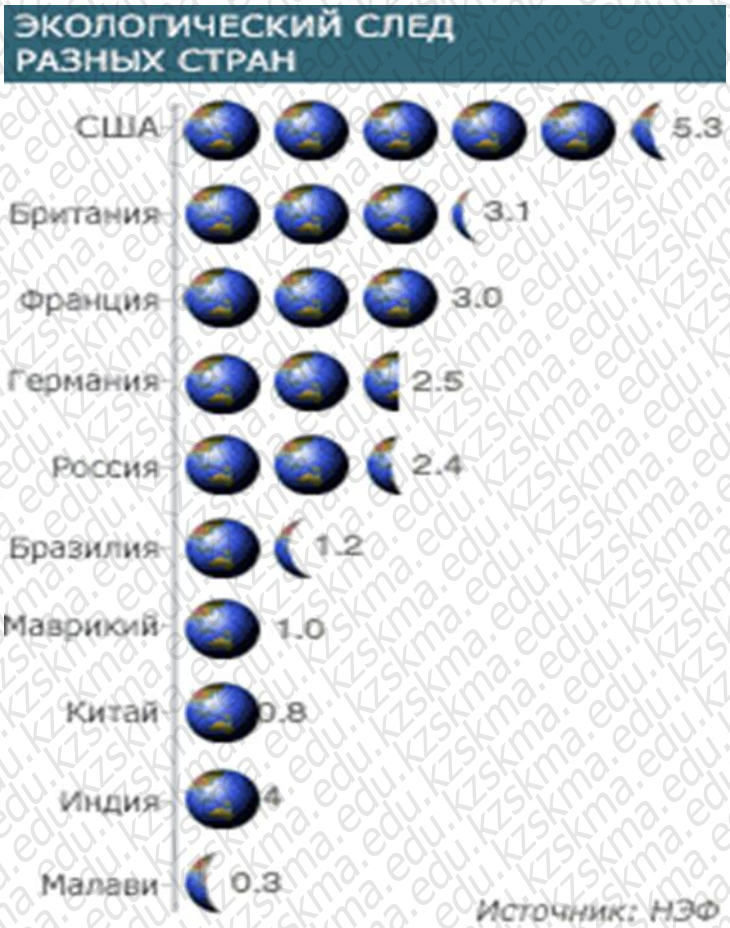
Экологиялық із-тұрақты дамудың кешенді көрсеткіші
оның көмегімен біз фермада қанша құнарлы жерді және қандай қызмет түрлерін қолданатынымызды анықтай аламыз?
Экологиялық іздерді зерттеу және есептеу арқылы біз мыналарды біле аламыз:
елдің, қаланың немесе бүкіл адамзаттың иелігіндегі құнарлы жерлердің аумақтары қалай пайдаланылады, бөлінеді және өзгереді?

2005 жылы Жаһандық экологиялық із 17,5 млрд.жаһандық гектарды (гг) немесе бір адамға 2,7 гг құрады. Сонымен бірге планетаның өнімді құрлықтары мен су беттерінің жалпы ауданы немесе биоқозғалтқыштығы 13,6 млрд.гг немесе бір адамға 2,1 гг құрады.

Егер бүкіл халық осы жерлерде орналасса, онда әр адамға 1,8 га құнарлы жер қажет болады. Планета бүгінде бір адамның қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қанша бөле алады.

Бұл тіршілік иелерінің басқа түрлеріне де табиғи ресурстар қажет екенін ескермейтін максималды көрсеткіш.

2005 жылы Жаһандық экологиялық іздің шамамен 45% - ы қазба отындарын, негізінен көмір, мұнай және табиғи газды жағу арқылы энергия өндіруге жұмсалды.

Ең үлкен экологиялық із-АҚШ пен Қытай.
АҚШ тұрғындары орташа есеппен 9,4 гг (немесе бүкіл әлем халқы бірдей тұтыну үлгісіне ие болса, Жер планетасының төрт жарымына жуығы) пайдаланады, ал Қытай тұрғындары бір адамға 2.1 гг (бір жер планетасы) пайдаланады.
Жер бетіндегі ең тапшы ресурстардың бірі (елдердің 50% - ы қазірдің өзінде жетіспейді) - су. 2010 жылғы баяндамаға сәйкес, біз қазір өз қажеттіліктеріміз үшін бір жарым планетаның баламасын қолданамыз. Бұл планета тұрғындары табиғи ресурстарды көбейтуден бір жарым есе жылдам пайдаланады дегенді білдіреді. Егер жағдай өзгермесе, 2030 жылға қарай бізге екі планетаның баламасы қажет болады, дейді WWF мамандары.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. АҚШ-тың экологиялық жағдайының ерекшеліктері қандай?
2. АҚШ шекаралары туралы сөйлесіңіз.
3. Канаданың географиялық орналасуының ерекшеліктері қандай?

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: :"Экологиялық із" және тұрақты даму

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 14 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Табиғатты пайдалану тұжырымдамасы

Сағат саны: 90 мин

5.2.Сабақтың мақсаты: Табиғатты пайдалануды жергілікті басқару жолдарын және табиғи ресурстарды тиімді пайдалану қабілетін анықтау.

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3. Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Табиғатты пайдалану тұжырымдамасы Табиғи ресурстар мен экологиялық тепе-теңдікті сақтай отырып, адамның қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған қоғам мен табиғаттың өзара әрекеттесуін қарастырады. Осы тақырып бойынша Презентация келесі аспектілерді қамтуы мүмкін:

Негізгі ұғымдар:

Табиғатты пайдалану:

Экономикалық пайда алу мақсатында шаруашылық қызметте табиғи ресурстарды пайдалану, сондай-ақ оларды сақтау жөніндегі шаралар кешені.

Табиғатты ұтымды пайдалану:

Болашақ ұрпаққа зиян келтірместен қазіргі заманның қажеттіліктерін қанағаттандыруды қамтамасыз ететін табиғи ресурстарды оңтайлы пайдалану.

Экологиялық тепе-теңдік:

Табиғаттағы тұрақты тепе-теңдік күйі, онда экожүйенің компоненттері арасындағы өзара әрекеттесу айтарлықтай теріс өзгерістерге әкелмейді.
Табиғатты пайдалану түрлері:
Жер пайдалану, су пайдалану, орман пайдалану, жер қойнауын пайдалану, жануарлар мен өсімдіктер дүниесін пайдалану.
Табиғатты ұтымды пайдалану принциптері:
Экожүйелік тәсіл, табиғат пайдаланудың нысаналы сипаты, пайдалану құқығының тұрақтылығы, табиғат пайдаланудың ақылы болуы.
Презентация құрылымы:
1. Кіріспе:
Табиғатты пайдалану анықтамасы, оның қоғам мен қоршаған орта үшін маңызы.
2. Негізгі ұғымдар мен принциптер:
Табиғатты ұтымды пайдаланудың негізгі терминдері мен принциптерін қарастыру.
3. Табиғатты пайдалану түрлері:
Табиғи ресурстарды пайдаланудың әртүрлі түрлерінің егжей-тегжейлі сипаттамасы.
4. Табиғатты пайдалану мәселелері:
Ластану, ресурстардың сарқылуы, климаттың өзгеруі сияқты ресурстарды ұтымсыз пайдаланудың жағымсыз салдарын талқылау.
5. Мәселелерді шешу жолдары:
Технологиялық, экономикалық және әлеуметтік аспектілерді қоса алғанда, табиғатты ұтымды пайдалануға қол жеткізу үшін мүмкін болатын шаралар мен стратегияларды ұсыну.
6. Практикалық мысалдар:
Табиғатты ұтымды пайдалану саласындағы табысты жобалар мен бастамалардың иллюстрациясы.
7. Қорытынды:
Болашақ ұрпақтың әл-ауқатын қамтамасыз ету үшін табиғатты тұрақты пайдалануға көшудің маңыздылығын атап өту.
Презентацияның қосымша элементтері:
Графиктер мен диаграммалар:
Табиғи ресурстардың жай-күйі, оларды пайдалану динамикасы және салдары туралы деректерді көрнекі түрде көрсету үшін.
Фотосуреттер мен бейнематериалдар:
Мәселелер мен шешімдерді визуализациялау және аудиторияның назарын аудару үшін.
Қазақстандық тәжірибеден алынған мысалдар:
Аймақтың ерекшелігін және оның табиғи ресурстарын есепке алу.
Есте сақтау маңызды:
Табиғатты пайдалану мақсаты:
Табиғи ресурстар мен экологиялық тепе-теңдікті сақтай отырып, адамның қажеттіліктерін қанағаттандыруды қамтамасыз ету.
Тұрақты даму:
Болашақ ұрпаққа зиян келтірместен қазіргі заманның қажеттіліктерін қанағаттандыруды көздейтін тұжырымдама.
Бұл құрылым мен мазмұн табиғатты пайдалану тұжырымдамасы бойынша мазмұнды және қызықты презентация жасауға көмектеседі.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. Латын Америкасында қандай аймақтар (субаймақтар) ерекшеленеді
2. Латын Америкасының ЭГП ерекшеліктерін атаңыз.

3. Латын Америкасындағы ең үлкен этникалық топтарды атаңыз.
4. Латын Америкасындағы ең ірі қалаларға мысалдар келтіріңіз.

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Табиғатты пайдалану тұжырымдамасы

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 15 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы:Өнеркәсіптік экология. Өнеркәсіптік экологияландыру технологиялары.

Сағат саны: 45 мин

5.2.Сабақтың мақсаты: Бейбітшілікті сақтау мәселелері. Ғаламдық экологиялық проблема. Энергетикалық және шикізат мәселесі. Азық-түлік мәселесі. Дүниежүзілік мұхит мәселесі. Ғаламдық экологиялық мәселелерді шешу жолдары.

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 2 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 10 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 10 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 3 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Өнеркәсіптік экология-бұл өнеркәсіп пен қоршаған ортаның өзара әрекеттесуін, сондай-ақ соңғысының кәсіпорындардың жұмысына әсерін зерттейтін ғылыми бағыт. Өнеркәсіптік

Экологияның негізгі мақсаты-өнеркәсіптік өндірістердің табиғатқа теріс әсерін азайту және табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану.
Өнеркәсіптік экологияландыру технологиялары өндірістің қоршаған ортаға теріс әсерін азайтуға бағытталған және мыналарды қамтиды:
Шығарындылар мен төгінділерді тазарту:
Ағынды сулардан, атмосфераға шығарындылардан және қалдықтардан ластаушы заттарды кетіру үшін әртүрлі технологияларды қолдану.
Қайта өңдеу:
Өндіріс қалдықтарын басқа өндірістер үшін шикізат ретінде пайдалану, бұл қалдықтарды көмуді азайтуға және бастапқы ресурстарды тұтынуды азайтуға мүмкіндік береді.
Қалдықсыз технологияларды әзірлеу:
Қалдықтар мен шығарындылардың пайда болуын азайтатын өндірістік процестерді құру.
Энергияны үнемдеу:
Өндірісте энергия тұтынуды азайтуға бағытталған технологиялар мен іс-шараларды енгізу, бұл парниктік газдар шығарындыларын азайтуға және энергетикалық жүйелерге жүктемені азайтуға мүмкіндік береді.
Заңнамалық реттеу:
Қоршаған ортаны қорғауға және өнеркәсіптің теріс әсерін азайтуға бағытталған нормаларды, стандарттар мен ережелерді әзірлеу және енгізу.
Өнеркәсіптік экологияландыру технологияларының мысалдары:
Ағынды суларды тазарту:
Физика-химиялық әдістер (адсорбция, коагуляция, флотация), биологиялық әдістер (белсенді шламмен тазарту, анаэробты тазарту), мембраналық технологиялар (кері осмос, ультрафильтрация).
Атмосфераға шығарындыларды тазарту:
Құрғақ және дымқыл шаң жинағыштар, электростатикалық сүзгілер, адсорбциялық және сіңіру әдістері.
Қалдықтарды қайта өңдеу:
Сұрыптау, ұсақтау, компамдау, термиялық өңдеу (энергия алу үшін жағу), биологиялық өңдеу (компосттау, анаэробты ашыту).
Қалдықсыз технологиялар:
Қалдықтардың түзілуін барынша азайтуға мүмкіндік беретін жаңа процестерді әзірлеу, мысалы, қалдықсыз металлургия, химиялық өнімдердің қалдықсыз өндірісі.
Өнеркәсіптік экологияландыру өнеркәсіп пен қоршаған ортаның үйлесімді қатар өмір сүруіне бағытталған тұрақты дамудың маңызды бөлігі болып табылады.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жазыңыз.
2.Ғаламдық экологиялық проблема.
3.Ғаламдық экологиялық мәселелерді шешу жолдары.

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Өнеркәсіптік экология. Өнеркәсіптік экологияландыру технологиялары.

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:
- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 16 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Өнеркәсіптік өндірістің антропогендік факторларының қоршаған ортаға әсерін талдау.

Сағат саны: 90 мин

5.2.Сабақтың мақсаты: Табиғатқа, табиғатты пайдалану тәсілдеріне әсер ететін антропогендік өзгерістердің адамзат қоғамының қоршаған ортамен өзара әрекеттесуінің тарихи аспектілерін түсіндіреді

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Өнеркәсіптік өндірістің антропогендік факторлары қоршаған ортаға айтарлықтай және жиі теріс әсер етеді. Бұл әсерге ауаның, судың және топырақтың ластануы, табиғи ресурстардың сарқылуы, климаттың өзгеруі және экожүйелердің бұзылуы жатады.

Антропогендік әсердің негізгі түрлері:

Ластану:

Өнеркәсіптік кәсіпорындар атмосфераға шығарындылардың, су қоймаларына төгінділердің және құрамында зиянды заттар бар қалдықтардың пайда болу көзі болып табылады.

Ресурстардың сарқылуы:

Пайдалы қазбалар, су және ормандар сияқты табиғи ресурстарды шамадан тыс пайдалану олардың деградациясы мен сарқылуына әкеледі.

Климаттың өзгеруі:

Көмірқышқыл газы сияқты парниктік газдардың өнеркәсіптік шығарындылары жаһандық жылыну мен климаттың өзгеруіне ықпал етеді.
Экожүйенің бұзылуы:
Ландшафттардың өзгеруі, тіршілік ету ортасының бұзылуы және ластануы табиғи экожүйелердің деградациясына және биоәртүрлілiктің жоғалуына әкеледі.
Ең көп әсер ететін негізгі салалар:
Металлургия:
Металдар өндірісі ластаушы заттардың, шаң мен қалдықтардың шығарындыларымен бірге жүреді.
Мұнай-газ өнеркәсібі:
Мұнай мен газды өндіру, тасымалдау және өңдеу төгілуге, ағып кетуге және ластануға әкелуі мүмкін.
Химия өнеркәсібі:
Химиялық заттардың өндірісі улы заттардың шығарылуымен және қауіпті қалдықтардың пайда болуымен байланысты болуы мүмкін.
Энергетика:
Электр станцияларында жанармай жағу парниктік газдар мен ластаушы заттардың шығарылуына әкеледі.
Машина жасау:
Өндірістік процестер атмосфераға шығарындылармен, қалдықтардың пайда болуымен және шуылмен бірге жүруі мүмкін.
Экспозицияның нақты түрлерінің мысалдары:
Атмосфералық ауаның ластануы:
Күкірт және азот оксидтерінің, күйе, шаң, ауыр металдардың шығарындылары.
Су ресурстарының ластануы:
Құрамында органикалық заттар, ауыр металдар, мұнай өнімдері бар сарқынды сулардың төгінділері.
Топырақтың ластануы:
Қалдықтардың пайда болуы және ауыл шаруашылығында пестицидтерді қолдану нәтижесінде топырақта улы заттардың жиналуы.
Гидрологиялық режимнің бұзылуы:
Бөгеттерді, су қоймаларын салу және өнеркәсіптік қажеттіліктер үшін суды бұру нәтижесінде өзендер мен су айдындарының режимін өзгерту.
Климаттың өзгеруі:
Атмосферадағы парниктік газдар концентрациясының жоғарылауы жаһандық жылынуға және климаттық жағдайлардың өзгеруіне әкеледі.
Антропогендік әсерді азайту қажеттілігі:
Антропогендік әсерге байланысты жаһандық экологиялық проблемаларды ескере отырып, өнеркәсіптік өндірістің қоршаған ортаға теріс әсерін азайту және азайту шаралары қажет. Бұл мыналарды қамтиды:
Ресурс үнемдеуші технологияларды енгізу:
Ресурстарды тиімді пайдалануға көшу, қалдықтарды азайту және энергияны тұтынуды азайту.
Тазарту құрылыстарын енгізу:
Шығарындылар мен төгінділерді азайту үшін сүзгілерді, тазарту қондырғыларын және қалдықтарды залалсыздандыру жүйелерін орнату.
"Жасыл" технологияларды дамыту:
Жаңартылатын энергия көздеріне және экологиялық таза өндірістерге көшу.
Экологиялық нормативтер мен стандарттарды енгізу:

Өнеркәсіптік кәсіпорындарға қатаң талаптар қою және олардың сақталуын бақылау.
Экологиялық мониторинг жүргізу:
Қоршаған ортаның жай-күйін үнемі бақылау және жағымсыз өзгерістерді анықтау.
Экологиялық мәдениетті арттыру:
Қоршаған ортаны қорғаудың маңыздылығы туралы халыққа және өнеркәсіптік кәсіпорындардың қызметкерлеріне білім беру.
Антропогендік әсерді азайту технологиялық, экономикалық, әлеуметтік және саяси шараларды қамтитын кешенді тәсілді қажет етеді. Қоршаған ортаны сақтау болашақ ұрпақтың тұрақты дамуы мен әл-ауқатының кепілі екенін түсіну маңызды.

Қорытынды сұрақтар:
Бақылау сұрақтары:
1.Тазарту құрылыстарын енгізу
2."Жасыл" технологияларды дамыту
3.Экологиялық нормативтер мен стандарттарды енгізу
4.Жаңа тақырыпты бекіту:
1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.
Сабақты қорытындылау:
1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау
Үйге тапсырма беру: Өнеркәсіптік өндірістің антропогендік факторларының қоршаған ортаға әсерін талдау.
Кестені толтырыңыз:
5. Оқытудың түрлері мен әдістері:
- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;
6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 17 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Мақсаттары мен міндеттері, геоэкономика бағытының негізгі ұғымдары
Сағат саны: 90 мин
5.2.Сабақтың мақсаты:
Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.
Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.
Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.
Сабақтың барысы:
1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 5 мин.
а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.

ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Геоэкономика (ағылш. geoeconomics) - бұл әртүрлі көрсеткіштерге сүйене отырып, белгілі бір елдегі экономикалық жағдайды зерттейтін ғылыми пән —
географиялық орналасуы, тарихи дамуы, ресурстық әлеуеті
ұлттық өндірістердің, өндірістік емес саланың даму дәрежесі және т. б.,
оның экономикалық даму деңгейін және әлемдік саясаттағы орнын анықтау.
Геоэкономика географиялық орналасудың, табиғи ресурстардың, саяси және әлеуметтік-мәдени факторлардың мемлекеттер мен аймақтардың экономикалық дамуына, сондай-ақ Халықаралық экономикалық қатынастарға әсерін зерттейді. Геоэкономиканың негізгі мақсаттары-елдердің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, қолайлы Халықаралық экономикалық ортаны қалыптастыру, сондай-ақ геосаяси факторларды ескере отырып, экономикалық процестерді талдау және болжау. Негізгі ұғымдар:
Географиялық орналасуы:
Елдің орналасқан жерінің ресурстарға, сауда жолдарына, климаттық жағдайларға және экономикалық әлеуетті анықтайтын басқа факторларға әсері.
Ресурстар:
Табиғи ресурстардың болуы мен қолжетімділігін, олардың экономикалық құрылымға және бәсекеге қабілеттілікке әсерін талдау.
Саяси жүйе:
Саяси тұрақтылықтың, заңдардың, нормалар мен ережелердің экономикалық дамуға әсерін зерттеу.
Мәдениет және қоғам:
Дәстүрлердің, әдет-ғұрыптардың, менталитеттің экономикалық мінез-құлық пен дамуға әсерін зерттеу.
Трансұлттық корпорациялар (ТҰК):
Халықаралық экономикалық қызметтегі ТҰК рөлін және олардың геоэкономикалық жағдайға әсерін зерттеу.
Интеграциялық бірлестіктер:
Халықаралық экономикалық одақтар мен бірлестіктердің қатысушы елдердің экономикасына әсерін талдау.
Еркін экономикалық аймақтар:
Инвестицияларды тартуға және сауданы дамытуға ерекше экономикалық режимдердің әсерін зерттеу.
Бәсекеге қабілеттілік:
Елдің әлемдік нарықта басқа мемлекеттермен бәсекеге түсу қабілетін бағалау.
Экономикалық қауіпсіздік:
Елдің экономикалық тұрақтылығына, оның ішінде сыртқы факторларға тәуелділікке қауіп-қатерлер мен қауіптерді талдау.
Геосаясат:
Мемлекеттердің саяси және экономикалық мүдделері арасындағы байланыс.

Геоэкономиканың мақсаттары:
Елдің бәсекеге қабілеттілігін арттыру:
Әлемдік нарықтағы позицияларды жақсартуға бағытталған стратегияларды әзірлеу.
Экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету:
Сыртқы қауіптер мен тәуекелдерден қорғау, сыртқы факторларға тәуелділікті азайту.
Қолайлы Халықаралық экономикалық ортаны қалыптастыру:
Елдер арасындағы орнықты даму мен ынтымақтастық үшін жағдайлар жасау.
Экономикалық процестерді талдау және болжау:
Әлемдік нарықтағы өзгерістерді болжау және оларға бейімделу.
Геоэкономиканың міндеттері:
Географиялық, саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени факторлардың экономикалық дамуға әсерін зерттеу.
Бәсекелестік ортаны талдау және елдердің бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін факторларды анықтау.
Геосаяси шындықтарды ескере отырып, экономикалық даму стратегияларын әзірлеу.
Елдің экономикалық қауіпсіздігіне төнетін қауіптер мен қатерлерді бағалау.
Халықаралық экономикалық ұйымдар мен трансұлттық корпорациялардың экономикаға әсерін талдау.
Экономикалық интеграция процестерін және олардың салдарын зерттеу.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. Неліктен геоэкономика бәсекеге қабілеттілік мәселелерін зерттейді?
2. "Экономикалық факторлар мемлекеттер саясатының алғышарттарын жасайды" деген сөйлемнің мағынасын қалай түсінесіз? Жауабыңызды нақты мысалдармен толықтырыңыз.
1. Таңдалған елдің мысалында "ел экономикасының қалыптасуына географиялық жағдайлардың әсері"тақырыбында эссе дайындаңыз.

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Мақсаттары мен міндеттері, геоэкономика бағытының негізгі ұғымдары

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 18 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Шаруашылықты ұйымдастырудың аумақтық факторлары. Әлемдік экономика салаларының қазіргі заманғы орналасу факторлары.

№ 2 Аралық бақылау

Сағат саны: 45 мин

5.2.Сабақтың мақсаты: Экономиканың әртүрлі салаларындағы кәсіпорындарды орналастыру факторлары мен шарттарының жиынтығын талдайды.

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 2 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 10 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 10 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 3 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Ока шаруашылық салаларын орналастыруға. әр түрлі факторлар әсер етеді. Бірақ олар дәстүрлі және заманауи факторларға бөлінеді (сурет. 39).

Бұрын ока-ның көлік факторы өндірісті орналастыруға шешуші әсер етті. ҒТР жағдайындағы көлік революциясы қатынас жолдары мен көлік құралдарын жаңғыртуға алып келді.

Дегенмен, көлік факторы әлі де маңызды болып қала береді көпір ірі елдерде.

Әлемдік экономика салаларының қазіргі орналасуы әртүрлі факторлардың күрделі өзара әрекеттесуімен анықталады, оларды ескі және жаңа деп бөлуге болады. Ескі факторларға Табиғи ресурстар, көлік, еңбек ресурстары, экономикалық-географиялық жағдай (ЭГП) және аумақтық шоғырлану жатады. Ғылыми-техникалық революция (ҒТР) дәуірінде пайда болған жаңа факторларға ғылымды қажетсіну және экологиялық фактор жатады.

Ескіорналастыруфакторлары:

Табиғи-ресурстық фактор:

Шикізатқатәуелдіөндірістердіорналастырукөбінесепайдалықазбаларкенорындарынанемесеауыл шаруашылықшикізаткөздерінебайланысты.

Көлік факторы:

Көлікинфрақұрылымын, әсіресетеңізкөлігіндамытушикізат пен дайынөнімніңэкспортынанемесеимпортынабағытталғанөндірістердіорналастыруғаайтарлықтай әсеретеді.

Еңбек Факторы:

Біліктіжұмыскүшініңқолжетімділігіжәнеоныңқұнықөпеңбектіпайдаланатынсалаларүшінмаңызды ықфакторларболыптабылады.

Экономикалық-географиялықжағдайы (ЭГП):

Өткізунарықтарына, шикізаткөздеріне, көліктораптарынажәнебасқафакторларғақатыстытиімдіорналасуөндірістіорналастыруғаайтарлықтайәсеретуімүмкін.

Аумақтықшоғырлану:
Іріөнеркәсіптікорталықтар мен агломерациялардаөндірістіңшоғырлануыауқымдыүнемдеуге, инфрақұрылымның болуынажәнебасқафакторларғабайланыстыболуымүмкін.
Жаңаорналастыруфакторлары:
Ғылымдықажетсіну:
Жоғарытехнологияларсияқтығылымдықажететінөндірістерәдеттеғылымижәнебілім беру орталықтарының, технопарктер мен технополистердіңжанындаорналасады.
Экологиялық фактор:
ҒТР дамуыменжәнеэкологиялықсананыңөсуіменэкологиялықталаптарөндірістіорналастыруға, әсіресе "лас" салаларғакөбірекәсеретеді.
ҒТР орналастыруфакторларынаәсері:
Ғылыми-техникалық революция
ескілердіңрөлініңөзгеруінежәнеЖаңаорналастыруфакторларының пайдаболуынаәкелді. Мысалы, көлік факторы одан да маңызды бола бастады, ал табиғи-ресурстық фактор көптегенсалаларүшінмаңыздылығынжоғалтты, бірақ тау-кенөнеркәсібіүшінмаңыздыболыпқалаберді.
Қазіргітенденциялар:
Қазіргіәлемдеөндірістіңжаһандануы мен интернационализациясыбайқалады, бұлөндірістікқуаттардыңарзанжұмыскүші мен қолайлыинвестициялық климаты бар елдергеауысуынаәкеледі. Сондай-ақ, өндірісөнімдітұтынуорындарынажақынорналасқанкездетұтынуфакторының маңызыартыпкеледі .
Жалпы, әлемдік экономика салаларын орналастыру ғылыми-техникалық прогрестің, әлеуметтік-экономикалық өзгерістердің және басқа факторлардың әсерінен үнемі өзгеріп отыратын көптеген факторларға байланысты күрделі және серпінді процесс болып табылады.
№ 2 Аралық бақылау
1. Геоэкономиканы зерттеу міндеттері бір-бірімен қалай байланысты?
2 .Неліктен геоэкономика бәсекеге қабілеттілік мәселелерін зерттейді?
3. "Экономикалық факторлар мемлекеттер саясатының алғы шарттарын жасайды" деген сөйлемнің мағынасын қалай түсінесіз? Жауабыңызды нақты мысалдармен толықтырыңыз.
4.Аймақтың геоэкологиялық жағдайын бағалау үшін қандай негізгі критерийлер қолданылады?
5.Геосфералық қабықтардың қазіргі жағдайын бағалау үшін қандай критерийлер қолданылады?
6.Қосымша дерек көздерді пайдалана отырып, Қазақстанның экологиялық проблемаларымен танысып, оларды шешу жолдарын ұсыныңыз.
7. Елдің экономикалық дамуына оның жаһандық жақындығына қалай әсер етеді орталықтарға?
8. Қандай елдерді жартылай перифериияға жатқызуға болады және олардың артықшылығы барма?
9.
Қазақстанныңхалықаралыққатынасжолдарынкеңістіктіктұрғыдандамытумүмкіндіктеріқандай? Бағаберіңіз.
10. Орталық Азия елдерінің экономикалық дамуындағы географиялық кеңістіктің рөлін бағалаңыз.
Қорытынды сұрақтар:
Бақылау сұрақтары:
1. Неліктен еңбек ресурстарының факторы осы уақытқа дейін өз мәнін сақтап қалды деп ойлайсыз?
2. Табиғи ресурстар факторы қандай салаларда өз маңызын сақтап қалды?

3. Қазақстанның экономикалық-географиялық жағдайын қалай бағалайсыз? Сіз оның қандай басымдықтарын атап өтер едіңіз?
4. Испанияның теңіз жағасындағы жағдайы оның дамуына қандай әсер етеді?
Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінің экономикалық-географиялық жағдайын бағалаңыз.

4.Жаңа тақырыпты бекіту:
1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:
1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Шаруашылықты ұйымдастырудың аумақтық факторлары. Әлемдік экономика салаларының қазіргі заманғы орналасу факторлары.

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:
- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

2 Семестр

№ 1 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Әлем елдерінің экономикалық құрылымы.
Сағат саны: 90 мин

5.2.Сабақтың мақсаты: Әлемдік экономиканың аумақтық модельдерін түсіндіреді.

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі :	5 мин.
2.Миға шабуыл:	5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау:	30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау:	5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе:	5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру:	30 мин.
7.Сабақты қорытындылау:	5 мин.
8.Үйге тапсырма беру:	5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:
мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.
1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.
Әлем елдерінің экономикалық құрылымы жалпы ішкі өнім құрылымындағы жекелеген салалардың үлесі бойынша анықталады. экономика, өнеркәсіп және қызмет көрсету салалары.

Әдетте ЖІӨ құрылымындағы ауылдың үлесі ескеріледі. Олардың негізінде елдердің бірнеше тобы бөлінеді (кесте. 11).

Аграрлық елдердің шаруашылық құрылымы. Дамушы елдердің проблемаларының бірі олардың ауыл шаруашылығы өндірісіне, шикізат экспортына тәуелділігі болып табылады.

Дамушы және дамыған елдерде ауыл шаруашылығымен айналысатын өрістер сәйкесінше 60 және 7% құрайды. Дамушы елдердің ЖІӨ құрылымында ауыл шаруашылығы өнімінің үлесі 20% -., ал дамыған елдерде-3% -. құрайды. Осыған қарамастан, дамушы елдерде ауылшаруашылық өндірісінің өнімділігі төмен. Бұл артта қалған технологияларды қолдану, қаржы тапшылығы, жұмыс күшінің сапасыздығына байланысты. Аграрлық елдердің нақты үлгілері-Сомали мен Сьерра-Леоне. Бұл елдерде ауыл шаруашылығы ЖІӨ-нің 60% - дан астамын құрайды.

Аграрлық-шикізаттық елдердің шаруашылық құрылымы. Отын ресурстары мен шикізат экспорты дамушы елдер пайдасының негізгі көзі болып табылады. Сахараның оңтүстігінде орналасқан Африканың көптеген елдерінде негізгі валюталық пайда шикізат экспортынан келеді (92% дейін).

Аграрлық-шикізаттық елдерге Папуа-Жаңа Гви-ней, Алжир, Гвинея, Қырғыз Республикасы және Кот-д-Ивуар жатады. 2-қосымшаның көмегімен аграрлық-шикізаттық елдерді дербес анықтауға болады.

Индустриялық елдердің шаруашылық құрылымы. Бұл топ елдері шетелдік инвестициялар мен жаңа технологиялардың, арзан білікті жұмыс күшінің арқасында өңдеу өнеркәсібінің қарқынды дамуымен сипатталады. Олардың арасында тау-кен және өңдеу өнеркәсібі дамыған елдер бар. Индустриалды елдердің басым көпшілігі жаңа индустриалды елдер деп аталады. Жаңа индустриалды елдерді дамытудың екі моделі белгілі, Ұлттық экономика сыртқы нарықтарға мүліктік бағдарланған азиялық модель;

Азиялық модельге тән жаңа индустриалды елдердің ішінде Малайзия мен Таиланд ерекше көзге түседі.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. Воо-ға айналу мүмкіндігін нақты мысалмен талдаңыз. жаңа индустриалды елдерді постиндустриалды елдерге жіберу. Мысалдар: Ма-лизия, Аргентина.
2. А-ға айналу мүмкіндігін нақты мысалмен талдаңыз болады. аграрлық-шикізаттық елдердің индустриалды. Мысалдар: Ангола, Мьянма.
3. Ауыл шаруашылығының оның шаруашылық құрылымында басым болуы елдің дамуына қалай әсер етеді?

Оқулық мәтіні мен кесте деректерін пайдаланып, елдердің түрлерін анықтаңыз.

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.

2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.

2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Әлем елдерінің экономикалық құрылымы.

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 2 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Дамушы елдердегі шаруашылықтың аумақтық құрылымы.
Сағат саны: 90мин

5.2.Сабақтың мақсаты:Мамандығы бойынша аумақтық құрылымның ерекшеліктері мен сипаттамаларын түсінеді.

Білімділік:білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік:Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту:оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

"Аумақтық құрылым" ұғымы мағынасы жағынан "орналастыруға"қарағанда кеңірек. Шаруашылықтың аумақтық құрылымы. Орналастыру белгілі бір шаруашылық объектілерін аумаққа бөлуді білдіреді. Шаруашылықтың аумақтық құрылымы деп оның аумақтық құрылымдар бойынша бөлінуі (өңірлер, экономикалық аймақтар мен аудандар, өнеркәсіптік кешендер, орталықтар мен тораптар) түсініледі, олар шаруашылықты аумақтық ұйымдастырудың нақты нысандары болып табылады. Қазіргі әлемдік экономиканың аумақтық құрылымында бірнеше иерархиялық деңгейлер мен оларға сәйкес келетін аумақтық құрылымдардың түрлерін ажыратуға болады.

Әлемдік экономиканың құрамында жеті негізгі немесе негізгі аймақтар бар: Солтүстік Америка, Латын Америкасы, Африка, Ав-стралия және Океания, Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы (ТМД), Шет елдер (ТМД елдеріне қатысты) Еуропа және Азия. Аймақтар өз кезегінде субаймақтарға бөлінеді. Мысалы, Еуропада төрт субаймақ бар (Шығыс, Батыс Еуропада - Солтүстік, Орта және Оңтүстік Еуропа).

Ірі елдерде экономикалық аймақтар да ерекшеленеді. Олар өндіргіш күштердің дамуына тән табиғи және экономикалық жағдайлары бар бірнеше (топтардан) тұратын кең аумақтық құрылымдар ретінде анықталады. Елдердің ішінде экономикалық аудандар, өнеркәсіптік тораптар, өнеркәсіптік орталықтар ерекшеленеді.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1) Әлемдік экономика дегеніміз не?

2) әлемдік экономиканың негізгі құрылымдық бірліктері қандай?
3) индустрияға дейінгі шаруашылықта қандай салалар басым? Өнеркәсіптік? Постиндустриалды?
Оқулық мәтіні мен кесте деректерін пайдаланып, елдердің түрлерін анықтаңыз.

4.Жаңа тақырыпты бекіту:
1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:
1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Дамушы елдердегі шаруашылықтың аумақтық құрылымы.

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:
- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 3 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Экономикалық және техникалық даму деңгейі бойынша әлем елдерінің жіктелуі. Дамыған елдер..

Сағат саны: 45 мин

5.2. Сабақтың мақсаты: Әлем елдерінің Экономикалық даму көрсеткіштерін салыстырады, жіктеуді және сипаттауды біледі Қазақстанның әлемдегі орнын біледі.

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.
Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.
Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі :	2 мин.
2.Миға шабуыл:	5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау:	10 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау:	5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе:	5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру:	10 мин.
7.Сабақты қорытындылау:	5 мин.
8.Үйге тапсырма беру:	3 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:
мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.
1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.
Бүгін сабақта сіз: - Экономикалық даму деңгейі бойынша әлем елдерін жіктеуді үйренесіз.

Ресейлік географтар экологиялық даму деңгейі мен әлемдік экономикадағы орны бойынша әлем елдерін үш үлкен топқа бөледі: дамыған экономикасы бар елдер, өтпелі экономикасы бар елдер және дамушы елдер.

Дамыған елдердің жалпы сипаттамасы. Нарықтық экономикасы бар дамыған елдер әлемдік нарықта және халықаралық еңбек бөлінісінде жетекші орын алады. Нарықтық экономикасы бар дамыған елдердің қатарына 40-қа жуық ел кіреді. Оның 35-і экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының мүшесі болып табылады (ЭЫДҰ тауарлар мен қызметтердің әлемдік өндірісінің 60% -. бақылайды (кесте. 14).

Дамыған елдерде жан басына шаққандағы жалпы ішкі өнім мен энергияны тұтынудың жоғары көрсеткіштері бар. Дамыған елдерге мыналар тән: өмір сүру ұзақтығының ең жоғары көрсеткіштері, қызмет көрсету саласының басым болуы, экономиканың ашықтығы, ЖІӨ құрылымындағы ауыл шаруашылығының төмен үлесі. Бұл елдердің дамуының алғышарттары да ұқсас (сурет. 45).

Қазіргі уақытта дамыған елдер экономикасының негізгі қозғаушы күші - ғылыми-техникалық прогресс. Көптеген дамыған елдерде ғылымның арнайы қалалары (технополистер) құрылды. Ғылым мен техниканың дамуында мемлекет әлі де үлкен қолдау көрсетеді. Дамыған елдердің үлесіне әлемде ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға бөлінген қаржының 90% - дан астамы тиесілі.

Ғылыми-техникалық прогрестің негізгі көрсеткіштерінің бірі-ғылымды қажет ететін өндірісті дамыту.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. Сіз таңдаған бірнеше дамыған қорқыныштың экономикалық құрылымын дөңгелек диаграмма түрінде бейнелеңіз.
2. Зерттеу негізінде сурет. 45 бұралған елдердің өркендеуінің алғышарттарына талдау жасаңыз.
3. ЖІӨ деңгейі жоғары барлық елдерді жоғары дамыған елдерге жатқызуға бола ма?

Дамыған елдерге "мидың ағып кетуінің" негізгі себептері қандай? Сіз бұл мәселеге қалай қарайсыз?

Оқулық мәтіні мен кесте деректерін пайдаланып, елдердің түрлерін анықтаңыз.

"Дамыған елдердің бәсекеге қабілеттілігінің негізін ғылыми білім мен жоғары деңгейдегі мамандар құрайды" деген сөздің мағынасын түсіндіруге тырысыңыз

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.

2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.

2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Экономикалық және техникалық даму деңгейі бойынша әлем елдерінің жіктелуі. Дамыған елдер.

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 4 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Қазақстан экономикасының салалық құрылымы. Қазақстан өңірлерінің экономикасы

Сағат саны: 90 мин

5.2.Сабақтың мақсаты: Әлем елдерінің Экономикалық даму стратегияларын бағалайды және нысаналы көрсеткіштерді біледі

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Қазақстан экономикасының салалық құрылымы-бұл ел экономикасын қалыптастыратын негізгі секторлардың үйлесімі. Ол үш негізгі салаға бөлінеді:

1. бастапқы сектор (шикізат):
- Мұнай және газ өндіру (Теңіз, Қашаған, Қарашығанақ)
- Көмір өнеркәсібі (Екібастұз, Шұбаркөл)
- Уран өнеркәсібі (Қазатомөнеркәсіп-әлемдік көшбасшылардың бірі)
- Түсті және қара металлургия (мыс, мырыш, алюминий, ферроқорытпалар)

2. Екінші сектор (өңдеу өнеркәсібі):
- Металлургия (Теміртау, Павлодар, Өскемен)
- Мұнай Өңдеу (Павлодар, Атырау, Шымкент)
- Машина жасау (Қостанай-авто, Алматы-техника)
- Химия және тамақ өнеркәсібі

3. Үшінші сектор (қызметтер):
- Қаржы секторы (Алматы — қаржы орталығы)
- Көлік және логистика (Қытай-ЕО арқылы Транзит —
- Туризм және сауда
- Білім, медицина, IT

Қазақстан өңірлерінің экономикасы (мамандануы бойынша):
- Атырау, Маңғыстау-мұнай, газ
- Қарағанды-металлургия, бұрыш

Қорытынды сұрақтар:
Бақылау сұрақтары:
1. Қазақстан экономикасының негізгі салаларын атаңыз.
2. Экономиканың бастапқы, қайталама және үшінші секторларына не кіреді?
3. Қазақстанның қай өңірлері мұнай мен газ өндіруге мамандanған?
4. Шығыс Қазақстан облысында қандай салалар дамыған?
5. Оңтүстік Қазақстан экономикасының қандай ерекшеліктері бар?
6. Қазақстанның негізгі транзиттік бағыттарын атаңыз.
7. Түсті металлургия қай аймақта дамыған?
8. СҚО мен Ақмола облысының экономикасында ауыл шаруашылығы қандай рөл атқарады?
9. Қандай аймақтар индустриялық орталықтар болып саналады?
10. Қазақстанда IT-секторды дамытудың болашағы қандай?
Оқулық мәтіні мен кесте деректерін пайдаланып, елдердің түрлерін анықтаңыз.
4.Жаңа тақырыпты бекіту:
1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.
Сабақты қорытындылау:
1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау
Үйге тапсырма беру: Қазақстан экономикасының салалық құрылымы. Қазақстан өңірлерінің экономикасы
Кестені толтырыңыз:
5. Оқытудың түрлері мен әдістері:
- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;
6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 5 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Инвестициялық тартымдылық-Қазақстандағы техникалық өндіріс экономикасын дамыту тетігі.
Сағат саны: 90 мин
5.2.Сабақтың мақсаты: Мамандандыру және әртараптандыру түрлерін түсіндіреді. Әртараптандырудың басымдығын түсінеді.
Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.
Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.
Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.
Сабақтың барысы:
1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 5 мин.
а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.

б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Инвестициялық тартымдылық-Қазақстандағы техникалық өндіріс экономикасын дамыту тетігі

- Инвестициялар елдің индустриялық дамуында шешуші рөл атқарады.
- Техникалық өндіріс технологиялар мен капиталды үнемі жаңартып отыруды талап етеді.
- Қазақстан инвесторлар үшін қолайлы жағдай жасауға ұмтылады.

Инвестициялық тартымдылық дегеніміз не?

- Инвестицияларды тартуға ықпал ететін факторлардың жиынтығы.
- Саяси тұрақтылықты, құқықтық жүйені, салық саясатын, инфрақұрылымды қамтиды.

Қазақстандағы техникалық өндіріс

- Басым бағыттар: машина жасау…

Hyundai Trans Kazakhstan (Қостанай) – автоқұрастыру зауыты.

- Күн панельдерін, батареяларды шығаратын зауыттар.
- Химия және металлургия өнеркәсібіндегі шетелдік инвесторлар.

Мәселелер мен кедергілер

- Бюрократия және ашықтықтың жеткіліксіздігі.
- Білікті кадрлардың тапшылығы.
- Шикізат секторына жоғары тәуелділік.
- Инвестициялық тартымдылықты арттыру-техникалық өндірісті дамытудың кілті.
- Тұрақты саясат, инвесторларды қолдау және инновациялық орта қажет.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. Инвестициялық тартымдылық дегеніміз не?
2. Қазақстанның инвестициялық тартымдылығына қандай факторлар әсер етеді?
3. Неліктен инвестициялар техникалық өндірісті дамыту үшін маңызды?
4. Қазақстанда техникалық өндірістің қандай салалары басым болып саналады?
5. Қазақстанда инвесторлар үшін қандай мемлекеттік қолдау шаралары бар?
6. Қазақстанның техникалық өндірісіне табысты инвестициялардың мысалдарын атаңыз.
7. Техникалық секторға инвестиция тартуға қандай негізгі проблемалар кедергі келтіреді?
8. Цифрландыру техникалық өндірістің дамуына қалай әсер етеді?
9. Неліктен шикізат секторына тәуелділік өнеркәсіпті дамытуға кедергі болып табылады?
10. Елдің инвестициялық тартымдылығын арттыру үшін қандай қадамдар қажет?

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Инвестициялық тартымдылық-Қазақстандағы техникалық өндіріс экономикасын дамыту тетігі.

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 6 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Қосылған құны жоғары тауарларды өндіру

Сағат саны: 45 мин

5.2.Сабақтың мақсаты: Кластер ұғымдарын түсінеді, Стратегиялық жобаларды ұсына алады.

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 2 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 10 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 10 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 3 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Қосылған құны жоғары тауарларды өндіру-бұл өңдеу, дизайн, технология және инновация арқылы құны бастапқы шикізат құнынан едәуір асатын өнімді шығару.

Негізгі ойлар:

- Жоғары қосылған құн-дайын тауардың бағасы мен шикізат пен материалдар шығындарының арасындағы айырмашылық.
- Жоғары технологиялық салаларды қамтиды: электроника, машина жасау, фармацевтика, химия өнеркәсібі, IT-өнімдер.
- Елдің әлемдік нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттырады.
- Ғылыми зерттеулер мен білікті кадрлардың дамуына ықпал етеді.
- Қазақстан экономиканы әртараптандыру және шикізатқа тәуелділікті азайту үшін осындай өндірістерді дамытуға ұмтылады. Қазақстандағы мысалдар:
- Инновациялық қасиеттері бар құрылыс материалдарын өндіру.
- Заманауи металл бұйымдары мен жабдықтарын жасау.
- Бірегей препараттар шығаратын фармацевтикалық компаниялар.
- It-әзірлемелер және цифрлық қызметтер

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:
1. Қосылған құн дегеніміз не?
2. Қосылған құны жоғары және төмен тауардың айырмашылығы неде?
3. Неліктен қосылған құны жоғары өндірісті дамыту маңызды?
4. Қандай салалар жоғары технологиялық салаларға жатады?
5. Мұндай тауарлардың өндірісі ел экономикасына қалай әсер етеді?
6. Қазақстанда жоғары технологиялық өндірістің қандай мысалдары бар?
7. "Экономиканы әртараптандыру"нені білдіреді?
8. Инновация қосылған құнмен қалай байланысты?
9. Неліктен тауарлар экономика үшін тиімді емес?
10. Қосылған құны жоғары салаларда қандай мамандықтар сұранысқа ие?

4.Жаңа тақырыпты бекіту:
1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:
1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Қосылған құны жоғары тауарларды өндіру

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:
- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 7 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Геосаясаттың мақсаттары мен міндеттері. Зерттеу пәні, негізгі категориялары

Сағат саны: 90 мин

5.2.Сабақтың мақсаты: Кластер ұғымдарын түсінеді, Стратегиялық жобаларды ұсына алады.

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі :	5 мин.
2.Миға шабуыл:	5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау:	30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау:	5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе:	5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру:	30 мин.
7.Сабақты қорытындылау:	5 мин.
8.Үйге тапсырма беру:	5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:
мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Геосаясаттың мақсаты мен міндеттері. Геосаясат терминінің авторы-швед ғалымы Рудольф Челлен. Ол мемлекетті "саяхат туралы географиялық организм" деп санады, геосаясатты "мемлекет туралы есеп"деп анықтады. Челлен экономикалық, демографиялық, әлеуметтік және әскери саясатты жүргізумен қатар кез-келген мемлекетті нығайту және нығайту үшін геосаясатқа көбірек көңіл бөлу керек деп есептеді.

Ресейлік географтардың анықтамасы бойынша, геосаясат "әлемді басқару туралы ғылым, ол жаһандық мәселелерді шешуде қабылдануы керек сұрақтарға жауап беруге арналған. Ежелгі грек ғалымы Аристотель Валь бұл бағытта құнды ойлар. Ол аралдардың геосаяси рөліне ерекше мән беріп, о. Крит арқылы Грецияға әсер етуге болатындығын көрсетті.

Қазіргі геосаясаттың басты мақсаты-мемлекеттің геостратегиясын анықтау және жалпылау. Қазіргі саясатта мемлекеттің жағдайы ең алдымен оның экономикалық күшімен анықталады. Осыған сәйкес геосаясаттың негізі де өзгерді, яғни егер бұрын физика-географиялық факторларға назар аударылса, қазіргі кезде экономикалық факторлар басым болып табылады.

Геосаясаттың мақсаттары:

1. Географиялық жағдайдың мемлекет саясатына әсерін талдау.
2. Елдердің стратегиялық мүдделерін және олардың ықпал ету аймақтарын анықтау.
3. Ресурстар, аумақтар және жаһандық Ықпал үшін күресті зерттеу.
4. Халықаралық қақтығыстар мен одақтарды болжау.

Геосаясаттың міндеттері:

- Мемлекеттердің геостратегиялық басымдықтарын айқындау.
- География мен сыртқы саясат арасындағы өзара әрекеттесуді зерттеу.
- Табиғи ресурстардың, шекаралардың, демографияның рөлін зерттеу.
- Халықаралық қауіпсіздік тәуекелдері мен сын-қатерлерін бағалау.

Геосаясатты зерттеу пәні:

- Географиялық факторлардың саяси шешімдермен байланысы.
- Мемлекеттер мен әлемдік актерлердің кеңістіктік мүдделері.
- Кейбір елдердің күш, экономика, мәдениет арқылы басқаларға әсер ету тетіктері.

Геосаясаттың негізгі категориялары.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. Геосаясат дегеніміз не?
2. Геосаясаттың негізгі мақсаттары қандай?
3. Геосаясат қандай міндеттер қояды?
4. Геосаясаттың зерттеу тақырыбы қандай?
5. Мемлекеттердің геосаяси шешімдеріне қандай факторлар әсер етеді?
6. Геосаясат пен халықаралық қатынастардың айырмашылығы неде?
7. Геостратегия дегеніміз не?
8. "Әлемнің геосаяси картасы" термині нені білдіреді?
9. "Геоэкономика"ұғымын түсіндіріңіз.
10. Қазіргі геосаяси қақтығыстардың қандай мысалдарын білесіз?

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:
1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Геосаясаттың мақсаттары мен міндеттері. Зерттеу пәні, негізгі категориялары

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:
- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 8 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Қазіргі әлемнің геосаяси кеңістігі.

Сағат саны: 90 мин

5.2.Сабақтың мақсаты:Әлемнің геосаяси кеңістігінің алуан түрлілігімен танысады және оны талдайды

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі :	5 мин.
2.Миға шабуыл:	5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау:	30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау:	5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе:	5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру:	30 мин.
7.Сабақты қорытындылау:	5 мин.
8.Үйге тапсырма беру:	5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:
мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.
1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Әлемнің геосаяси кеңістігі әртүрлілікпен және өзгергіштікпен сипатталады. Қазіргі уақытта Африка мен Азияның кейбір бөліктері әскери қақтығыстар аймағында болды. Суданда азаматтық соғыс жүріп жатыр. нәтижесінде ел іс жүзінде бірнеше бөлікке бөлінді. Си-рия аумағы да соғыс қимылдарына бейім: 2011 жылы басталған азаматтық соғыс аймақтық қақтығысқа ұласты.

1960 жылдардағы отаршыл державаның күйреуі, 1990 жылдардағы ірі федерациялардың ыдырауы саяси картаны елеулі өзгерістерге ұшыратты. Екі полюсті әлем жаңа геосаяси жағдайға жол берді: әлемде әлемдік көшбасшылыққа ұмтылатын АҚШ-тың стратегиялық мүдделері басым бола бастады. Араб әлемін шарпыған (Египет, Тунис, Ливия, Бахрейн және т.б.) 2011 жылғы оппозициялық қақтығыстар толқыны әлемдік қоғамдастықтың үлкен алаңдаушылығын тудырды. Осылайша, әлемдік аренада XXI ғасырдың басына қарай саяси күштердің арақатынасы айтарлықтай өзгерді. Бұл өзгерістерге әлемдік экономика мен саясаттағы бірқатар оқиғалар қатысты (сурет. 63).

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. Геосаяси кеңістік нені білдіреді?
2. Қазіргі геосаясатта қандай аймақтар маңызды болып саналады?
3. Қырғи қабақ соғыстан кейін әлемдік геосаяси кеңістік қалай өзгерді?
4. АҚШ, Қытай және Ресей жаһандық геосаясатта қандай рөл атқарады?
5. Батыс пен шығыс арасындағы мүдделер қақтығысының мәні неде?
6. Экономика елдердің геосаяси ықпалына қалай әсер етеді?
7. Көпполярлы әлем дегеніміз не?
8. Бүгінгі таңда әлемдік геосаясатта қандай қауіптер мен сын-қатерлер өзекті?
9. Орталық Азияның геосаяси кеңістіктегі маңызы қандай?
10. Қазіргі технологиялар (мысалы, киберкеңістік) геосаясатқа қалай әсер етеді?

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Қазіргі әлемнің геосаяси кеңістігі.

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 9 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Мемлекеттік аумақтың морфологиялық ерекшеліктері. Мемлекеттік аумақты морфологиялық ерекшеліктері бойынша жіктеу.

№1Аралық бақылау

Сағат саны: 45 мин

5.2.Сабақтың мақсаты:Мемлекеттік аумақтың морфологиялық ерекшеліктерін талдайды және ерекшеліктеріне қарай жіктей алады

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 2 мин.

2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 10 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 10 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 3 мин.
а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Мемлекеттік аумақтың морфологиясы. Мемлекет аумағына мыналар кіреді: мемлекеттік шекаралардың шегінде орналасқан құрлық пен жер қойнауының бір бөлігі, ішкі және аумақтық сулар, сондай-ақ олардың үстіндегі әуе кеңістігі. Халықаралық деңгейде танылған аумақта мемлекет өзінің егемендігін жүзеге асырады, яғни облыс оны сыртқы күштердің әсерінсіз иеленуге мүмкіндік береді. Соған қарамастан, мемлекет тұрған халықаралық ұйымдар тарапынан егемендік құқығы бойынша шектеулер болуы мүмкін.

Мемлекеттік аумақтың морфологиялық ерекшеліктері Ойын оның дамуында, экономикалық дамуында және мемлекеттік шекаралардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Мемлекеттің аумағы маңызды геосаяси ресурс болып табылады. Ол бірқатар ковтармен сипатталады (сурет. 76).

Мемлекеттік аумақтың аумағы халықаралық деңгейде оның орнын анықтайтын маңызды көрмелердің бірі болып табылады. Бұл көрсеткіш сыртқы саясаттың сипатына, ұлттық геосаяси мүдделерге әсер етеді. Осыған қарамастан, мемлекеттік аумақтың ауданы оның халықаралық мәртебесі мен егемендігін бағалауға кедергі бола алмайды.

Аумағы бойынша мемлекеттердің ерекшеліктері. Алып жатқан аумақтың аумағы бойынша тоғыз ірі елді бөлуге болады (Ресей Федерациясы, Канада, Қытай, АҚШ, Бразилия, Австралия, Үндістан, Аргентина, қазақстан), олардың жиынтық ауданы адамдар мекендейтін жердің 55,8% құрайды (кесте. 17).

І Аралық бақылау сұрақтары

1. Еңбек ресурстары факторы неліктен өз маңызын қазірге дейін сақтап қалған?
2 . Табиғи-ресурстық фактордың маңызы қай салаларда сақталған?
3. Қазақстанның экономикалық-географиялық жағдайын қай түрғыдан бағаларедің? Оның басымдылықтары қандай?
4. Испанияның теңіз маңында орналасуы оның дамуына қалай ықпал етеді?
5. Нақты мысал негізінде индустриялық елдің болашақта постиндустриялық елге айналу мүмкіндіктерін талдаңдар. Мысалы: Малайзия, Аргентина.
6. Елдің шаруашылық құрылымында ауылшаруашылығының басым болуы елдің дамуына қалай ықпал етеді?
7.Аграрлы елдерде халықтың басым көпшілігі неге ауылда тұрады?

8.Индустриялық және аграрлы-шикізатты елдердің шаруашылық салаларында қандай айырмашылықтар болуы мүмкін?
9. Дүниежүзілік шаруашылықтың аумақтық құрылымында қандай түзілімдер ажыратылады?
10. Экономикалық зоналар неге тек ірі елдерде жіктеледі?
11.Дүниежүзілік шаруашылықтың екі бөлікті аумақтық моделінің жетіспейтін жақтарын талдандар.
12.Бұрынғы және қазіргі үш бөлікті модельдің айырмашылықтары қандай? 13.Көп бөлікті модель неге негізделген? Оның үш бөлікті модельден айырмашы-лықтарын бағалауға тырысыңдар.
14. Аумағы үлкен елдерде экономикалық дамудың өркелкілігін болдырмаудың қандай жолдарын ұсынар едің?
15. Қазақстан Республикасында жоғарыда аталған экономикалық аудандардың баламалары бар ма?

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. Мемлекеттік аумақтың морфологиясы дегеніміз не?
2. Мемлекет аумағының қандай формалары (түрлері) бар?
3. Робам аумақтың ұсақталған аумақтан айырмашылығы неде?
4. Аумақтыңактам пішінінің қандай артықшылықтары бар?
5. Оқшауланған (эксклавтық) аумақтары бар елдерде қандай проблемалар туындауы мүмкін?
6. Анклав пен эксклав дегеніміз не? Мысалдаркелтіріңіз.
7. Аумақтыңформасымемлекеттікбасқаруғақалайәсеретеді?
8. Аумақтыңморфологиясыменқандайгеосаяситәуекелдербайланысты?
9. Қазақстанаумағықандайформада?
10. Ұзартылған, ұсақталғаннемесе Арал тәріздіаумақтары бар елдергемысалдаркелтіріңіз.

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Мемлекеттік аумақтың морфологиялық ерекшеліктері. Мемлекеттік аумақты морфологиялық ерекшеліктері бойынша жіктеу.

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 10 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Мемлекеттік шекараларды анықтау және белгілеу функциялары, түрлері, шаралары, динамикасы.
Сағат саны: 90 мин

5.2.Сабақтың мақсаты:Мемлекеттік шекараны анықтау және өткізу жөніндегі функцияларды, түрлерді, іс-шараларды талдайды.

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Бүгін сабақта сіз: - мемлекеттік шекараларды анықтау және өткізу бойынша функцияларды, түрлерді, іс-шараларды талдауды үйренесіз

Мемлекеттік шекаралардың функциялары. Про. мемлекеттер арасындағы оғаш қатынастарды мемлекеттік топтар реттейді. Бұл позициядан мемлекеттің геопо литикалық жағдайы анықталады.

Мемлекеттік шекаралар мемлекет қауіпсіздігінің және оның тәуелсіздігін сақтаудың маңызды шарты болып табылады. Мемлекеттің өз шекараларының мызғымастығын қамтамасыз ету қабілеті оның күші мен халықаралық беделін көрсетеді. Мемлекеттік шекараларды тосқауыл, кон орындайды. тактілік (қосу) және сүзу функциялары (сурет. 78).

Мемлекеттік шекаралардың тосқауыл функциясы шекаралардың адам, тауар және басқа тер ағындарының қозғалысын шектейтіндігімен анықталады. Мысалы, адамдардың қозғалысын шектеу үшін арнайы жабдықталған кедергілер, ақылы визалық режим, маятниктік көші-қонның жолын кесу шаралары ауызша шекаралар бойымен құйылады.

Шекаралардың байланыс функциясы көрші елдердің экономикалық байланыстарын нығайтуда, шекара маңындағы аудандарда бірлескен жобаларды жүзеге асыруда, үкілердің табиғи ресурстарын бірлесіп пайдаланбауда көрінеді. Мысалы, Қазақстан мен Қытайдың шекара маңы аймағында ауданы 560 га "Қорғое" шекара маңы ынтымақтастығы халықаралық орталығы ұйымдастырылды. Орталықты құру экономикалық дамуға, инженерлік, көліктік және туристік инфрақұрылымдарды жетілдіруге, жүк айналымын ұлғайтуға, жаңа жұмыс орындарын құруға және Алматы облысының шекаралас аудандары халқының әл-ауқатын арттыруға ықпал етеді.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. Мемлекеттік шекара дегеніміз не?
2. Мемлекеттік шекаралар қандай функцияларды орындайды?
3. Мемлекеттік шекаралардың қандай түрлері бар?
4. Табиғи және жасанды шекаралардың айырмашылығы неде?
5. Шекараларды демаркациялау, делимитациялау және қайта белгілеу дегеніміз не?

6. Шекараларды анықтау және қорғау үшін қандай шаралар қолданылады?
7. Шекараларды реттеуге қандай халықаралық ұйымдар қатысады?
8. Неліктен елдер арасында аумақтық даулар болып жатыр?
9. XXI ғасырда мемлекеттік шекаралардың динамикасы қалай өзгерді?
10. Шекараларға қатысты қазіргі қақтығыстарға мысалдар келтіріңіз.

4.Жаңа тақырыпты бекіту:
1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:
1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Мемлекеттік шекараларды анықтау және белгілеу функциялары, түрлері, шаралары, динамикасы.

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:
- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 11 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Қазіргі әлемдегі геосаяси процестер.
Сағат саны: 90 мин

5.2. Сабақтың мақсаты: XXI ғасырдағы геосаяси өзгерістердің негізгі бағыттары мен ерекшеліктерін түсіну, жетекші актерлер мен қақтығыстарды анықтау.

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі :	5 мин.
2.Миға шабуыл:	5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау:	30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау:	5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе:	5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру:	30 мин.
7.Сабақты қорытындылау:	5 мин.
8.Үйге тапсырма беру:	5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:
мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.
1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.
- Геосаяси процестер ұғымын түсіндіру
- Қазіргі әлемдегі жетекші күш орталықтарын анықтаңыз

- Геосаяси қақтығыстардың мысалдарын талдау
- Халықаралық оқиғаларды талдау қабілетін дамыту
- Бірполярлыдан (1991 жылдан кейін) көпполярлы әлемге ауысу
- Күш орталықтары: АҚШ, Қытай, Ресей, ЕО
- Жаһанданудың, энергетиканың, технологияның әсері
- Қақтығыстардың мысалдары: Украина, Тайвань, Таяу Шығыс

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. Геосаяси процесс дегеніміз не?
2. XXI ғасырда қандай жаһандық геосаяси өзгерістер болып жатыр?
3. Бірполярлыдан көпполярлы әлемге ауысу нені білдіреді?
4. АҚШ, Қытай және Ресей Қазіргі геосаясатта қандай рөл атқарады?
5. НАТО Еуропадағы геосаяси жағдайға қалай әсер етеді?
6. Қазіргі геосаяси қайшылықтарды қандай қақтығыстар көрсетеді?
7. Энергетика мен геосаясат қалай байланысты?
8. Посткеңестік кеңістіктегі геосаяси мүдделер қалай өзгерді?
9. Кибергеополитика қандай қауіптер мен қиындықтарға тап болады?
10. Халықаралық одақтардың (ШЫҰ, БРИКС, ЕО) қазіргі геосаясаттағы маңызы қандай?

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Қазіргі әлемдегі геосаяси процестер.

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 12 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Қазақстан Республикасының геосаяси қауіпсіздігіне әсер ететін факторлар.

Сағат саны: 45 мин

5.2.Сабақтың мақсаты: Қазақстанның геосаяси орнықтылығы мен қауіпсіздігіне қандай сыртқы және ішкі факторлар әсер ететінін түсіну.

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі :	2 мин.
2.Миға шабуыл:	5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау:	10 мин.

4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 10 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 3 мин.
а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Геосаясиқауіпсіздік-бұл сыртқы қауіптер жойылатын және аумақтық тұтастық, саяси тұрақтылық пен экономикалық тәуелсіздік сақталатын халықаралық жүйедегі мемлекеттің тұрақты жағдайы. Орталық Азияның ірі мемлекеті ретінде Қазақстан үшін бұл мәселе ерекше өзекті.

Табиғи-ресурстықфактор

Қазақстанда мұнай, газ, уран, металдардың бай қоры бар. Бұл ресурстар сыртқы ойыншылардың назарын аударады және сонымен бірге шикізат экспортына тәуелділік қаупін тудырады.

Сыртқы саяси қатынастар

Республика Халықаралық ұйымдарға — БҰҰ, ҰҚШҰ, ШЫҰ, ТМД, БРИКС+ белсенді қатысады, бұл көпжақты дипломатия мен мүдделер теңгеріміне ықпал етеді. Қазақстанның сыртқы саясаты — көпвекторлы, бұл бейтараптық пен қауіпсіздікті сақтауға көмектеседі.

Шекаралық және аймақтық қауіптер

Ауған факторы (терроризм, есірткі трафигі қаупі)
- Мүмкін көші-қон ағындары
- Шекаралардағы экологиялық тәуекелдер
- Ішкі тұрақтылыққа әсер ететін көрші елдердегі қақтығыстар

Киберқауіптер және ақпараттық қауіпсіздік

Технологияның дамуымен кибершабуылдар, ақпараттық қысым, жалған ақпарат қаупі артады. Бұл цифрлық инфрақұрылымды нығайтуды және стратегиялық деректерді қорғауды талап етеді.

Әлеуметтік-экономикалық тұрақтылық

Ішкі факторларды (кедейлік, жұмыссыздық, теңсіздік) сыртқы күштер жағдайды тұрақсыздандыру үшін қолдана алады, сондықтан экономикалық және әлеуметтік тұрақтылық геосаяси қауіпсіздіктің бір бөлігі болып табылады

Қазақстанның геосаяси қауіпсіздігі көптеген факторларға — географиялық жағдайға, ресурстарға, сыртқы саяси стратегияға және ішкі тұрақтылыққа байланысты. Ел көпвекторлықты сақтап, шекараны, цифрлық және экономикалық қорғауды нығайтып, бейбітшілік пен тұрақтылық үшін халықаралық ынтымақтастықты күшейтуі қажет.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. "Геосаяси қауіпсіздік" термині нені білдіреді?
2. Қазақстанның қандай географиялық ерекшеліктері оның қауіпсіздігіне әсер етеді?

3. Неліктен көпвекторлы сыртқы саясат ҚР үшін маңызды?
4. Табиғи ресурстар елдің геосаяси жағдайына қалай әсер етеді?
5. Қазақстанға қауіпсіздікті сақтауға қандай халықаралық ұйымдар көмектеседі?
6. Көрші елдердегі тұрақсыздықтан қандай қауіптер туындайды?
7. Ауғанстан аймақтағы геосаяси жағдайға қалай әсер етеді?
8. Неліктен киберқауіптер Қазақстан үшін өзекті болды?
9. Әлеуметтік-экономикалық тұрақтылық геосаяси қауіпсіздікпен қалай байланысты?
10. Қазақстан өз қауіпсіздігін нығайту үшін қандай шаралар қабылдауда?

4.Жаңа тақырыпты бекіту:
1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.
Сабақты қорытындылау:
1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау
Үйге тапсырма беру: Қазақстан Республикасының геосаяси қауіпсіздігіне әсер ететін факторлар.
Кестені толтырыңыз:
5. Оқытудың түрлері мен әдістері:
- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;
6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 13 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Әлемнің физика-географиялық аудандастырылуы.
Сағат саны: 90 мин
5.2.Сабақтың мақсаты: Оқушыларды жер бетін физикалық-географиялық аймақтарға бөлу принциптерімен, олардың ерекшеліктері мен маңыздылығымен таныстыру
Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.
Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.
Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.
Сабақтың барысы:
1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 5 мин.
а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.
Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.
1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Аймақтар және олардың түрлері. Ғылыми әдеби турда аймақ термині жиі қолданылады қоғамдық құбылыстарды киюден (экономикалық аудандастыру және аумақты әкімшілік бөлу және т.б.). Өңір өңіртану зерттеулерінің нысанасы болып табылады. Аймақтану XIX ғасырда дами бастады.Ф. раттың ғылыми еңбектері негізінде-мақсат, неміс географы к. Риттер. Олар мәдениетті, экономиканы және қоғам мен адамдардың өмірін олардың табиғи ортасы тұрғысынан қарастыруды ұсынды.

Аймақтарды саралау кезінде белгілер үшін әртүрлі тәсілдер мен жүйелер қолданылады. Жүйелік көзқарас тұрғысынан аймақты табиғи, әлеуметтік-экономикалық кешен деп атауға болады. Әкімшілік-аумақтық қатынаста аймақ әкімшілік шекаралар негізінде айқындалады. Экономикалық аймақтарды бөлу негізінен экономикалық мамандандыруға, аумақтың әкімшілік, әлеуметтік және экономикалық тұтастығына негізделген.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:
1. Физикалық-географиялық аудандастыру дегеніміз не?
2. Аумақты аудандастыру кезінде қандай факторлар ескеріледі?
3. Жердің негізгі физикалық-географиялық белдеулері қандай?
4. Экваторлық белдеу мен орташа белдеу арасындағы айырмашылық неде?
5. Табиғи аймақ дегеніміз не және ол аудандармен қалай байланысты?
6. Сіз әлемнің қандай ірі физикалық-географиялық аймақтарын білесіз?
7. Тропикалық климаттық белдеудің қандай ерекшеліктері бар?
8. Неліктен әлемнің әртүрлі аймақтарында өсімдіктер мен жануарлар әлемі әртүрлі?
9. Аудандастыру адамның экономикалық қызметі үшін қандай маңызға ие?
10. Физикалық-географиялық аудандастыру геоэкологиямен қалай байланысты?

4.Жаңа тақырыпты бекіту:
1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:
1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Әлемнің физика-географиялық аудандастырылуы

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 14 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Әлем елдерін салыстыру кезінде қолданылатын көрсеткіштер

Сағат саны: 90 мин

5.2.Сабақтың мақсаты: Оқушыларды әлем елдерін бағалау және салыстыру үшін қолданылатын негізгі әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштермен таныстыру.

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Қазіргі уақытта жекелеген елдер мен аймақтар әлемдік экономикада әртүрлі позицияларға ие. Сондықтан олардың әлеуметтік-экологиялық даму деңгейлерін салыстыру және сипаттау кезінде сандық көрсеткіштер жүйесі қолданылады. Әлемдік экономикадағы жекелеген елдердің әлеуметтік-экономикалық дамуының жағдайы мен ерекшеліктерін сипаттау үшін:

1) ел экономикасының түрі:
2) жалпы жалпы өнімнің көлемі мен құрылымы;
3) халықтың өмір сүру деңгейі мен сапасы: 4) елдің жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексі және басқа да жиынтық көрсетілімдер. Аталған көрсеткіштердің біреуі бойынша елдің түрін анықтау қате болып табылады. Сондықтан елдер арасында салыстыру жүргізу кезінде әртүрлі сандық деректер қолданылады.

Ел экономикасының ауқымы ең алдымен жалпы өнімнің көлемімен анықталады. Жалпы өнімнің екі түрі бар: жалпы ішкі өнім (ЖІӨ) және жалпы ұлттық өнім (ЖҰӨ). Әдетте географтар салыстыру кезінде тек ескереді дейін ЖІӨ көлемі. ЖІӨ көлемінің көрсеткіштерінің әртүрлі елдерде айырмашылықтары болмауы үшін бірыңғай валюта-АҚШ доллары пайдаланылады.

Негізгі көрсеткіштер:

1. ЖІӨ (жалпы ішкі өнім)
2. ЖҰӨ (жалпы ұлттық табыс)
3. Ади (адам әлеуетін дамыту индексі)
4. Урбанизация деңгейі
5. Орташа өмір сүру ұзақтығы
6. Сауаттылық деңгейі
7. Туу және өлім

8. Жұмыспен қамту құрылымы (ауыл шаруашылығы / өнеркәсіп / қызметтер)

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. ЖІӨ дегеніміз не және ол не үшін қолданылады?
2. ЖІӨ мен ЖІӨ арасындағы айырмашылық неде?
3. Ади (адам әлеуетінің даму индексі) нені өлшейді?
4. Ади құрамына қандай үш көрсеткіш кіреді?
5. Елдерді салыстыру кезінде урбанизация деңгейі неге маңызды?
6. Халықты жұмыспен қамту құрылымы нені көрсетеді?
7. Туу мен өлім елдегі демографиялық жағдайға қалай әсер етеді?
8. Дамыған және дамушы елдер әлеуметтік көрсеткіштер бойынша қалай ерекшеленеді?
9. Неліктен өмір сүру ұзақтығы дамудың маңызды көрсеткіші болып табылады?
10. География елдердің статистикасын талдауға қалай көмектеседі?

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Әлем елдерін салыстыру кезінде қолданылатын көрсеткіштер

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 15 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Ғарыштық түсірілімнен Қазақстанның спутниктік картасына дейін.

Сағат саны: 45мин

5.2.Сабақтың мақсаты: Оқушыларды Жерді қашықтықтан зондтау негіздерімен (ЖҚЗ), спутниктік карталарды жасау кезеңдерімен таныстыру және осы технологиялардың Қазақстан аумағын зерттеу үшін қалай қолданылатынын көрсету.

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі :	2 мин.
2.Миға шабуыл:	5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау:	10 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау:	5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе:	5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру:	10 мин.
7.Сабақты қорытындылау:	5 мин.
8.Үйге тапсырма беру:	3 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

- Ғарыштық түсірілім және спутниктік деректер деген не екенін түсіндіріңіз
- Кескінді өңдеу қадамдарын қарастырыңыз
- Қазақстан географиясында спутниктік карталардың қолданылуын көрсету
- Карталар мен кескіндерді талдау дағдыларын дамыту

Қазіргі әлемде ғарыштық технологиялар география, экология, ауыл шаруашылығы және Ұлттық қауіпсіздікте маңызды рөл атқарады. Қазақстан-өзінің ғарыштық бағдарламасы мен Жерді бақылау спутниктері бар өңірдегі санаулы елдердің бірі. Ғарыштық түсірілім ел аумағындағы табиғи және антропогендік өзгерістер туралы өзекті деректерді алуға мүмкіндік береді.

Ғарыштық түсірілім дегеніміз не

Ғарыштық түсірілім-бұл спутниктердің көмегімен орбитадан жердің суреттерін алу. Мұндай суреттер планетаның бетін жоғары ажыратымдылықта, әртүрлі спектрлерде зерттеуге мүмкіндік береді: көрінетін, инфрақызыл, радиолокациялық.

Оның көмегімен сіз бақылай аласыз:

- климаттың өзгеруі
- жерді пайдалану
- табиғи апаттар
- экологиялық мәселелер.

Қазақстанның спутниктік жүйесі

Қазақстан Жерді қашықтықтан зондтаудың жеке спутниктерін ұшырды:

- KazEOSat-1 (2014) — 1 м/пиксельге дейінгі жоғары дәлдіктегі сурет
- KazEOSat - 2-орташа ажыратымдылық, үлкен аумақтарды қамтиды

Бұл спутниктер мемлекеттік және ғылыми пайдалану үшін деректерді ұсынады.

3. Спутниктік карталар қалай жасалады

Процесс бірнеше кезеңнен тұрады:

1.Спутниктен суреттер алу
2. Кескіндерді түзету және өңдеу (бұрмалануларды жою)
3. Координаттарға георефернтеу
4. Картографиялық қабаттарды құру (өзендер, рельеф, өсімдіктер, жолдар және т. б.)
5. ГАЖ жүйелеріне Интеграция

Қазақстанда қолдану

- Ауыл шаруашылығы — дақылдарды, құрғақшылықты және суаруды бақылау
- Экология-Арал теңізінің кебуін, ауаның ластануын бақылау
- Табиғи ресурстар-пайдалы қазбалар қорын бағалау
- Апаттарды бақылау-өрттер, су тасқыны, көшкіндер
- Қала құрылысы-қалаларды дамыту Карталары мен жоспарларын жаңарту

Ғарыштық түсірілім және спутниктік карталар Қазақстанның орнықты дамуының маңызды құралына айналды. Олар қауіпсіздікті, табиғи ресурстарды басқарудың тиімділігін және

қоршаған ортаны қорғауды қамтамасыз ететін нақты деректерге негізделген шешімдер қабылдауға көмектеседі.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. Ғарыштық түсірілім дегеніміз не?
2. Спутниктік түсірілімнің қандай түрлері бар?
3. Қазақстанда қандай қашықтықтан зондтау спутниктері бар?
4. KazEOSat-1 және KazEOSat-2 спутниктерінің деректері не үшін пайдаланылады?
5. Спутниктік картаны құру процесі қандай кезеңдерді қамтиды?
6. Қазақстанда спутниктік түсірілім қандай салаларда қолданылады?
7. Спутниктік түсірілім ауыл шаруашылығына қалай көмектеседі?
8. Табиғи апаттар кезінде спутниктік карталарды пайдалану неге маңызды?
9. Кескінді геореференттеу дегеніміз не?
10. Спутниктік технологияның қоршаған ортаны қорғау үшін маңызы қандай?

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Ғарыштық түсірілімнен Қазақстанның спутниктік картасына дейін.

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 16 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Азия жүрегіндегі Ұлы дала елі.

Сағат саны: 90 мин

5.2.Сабақтың мақсаты: Оқушылардың Еуразияның негізгі елі ретінде Қазақстанның географиялық, тарихи және мәдени маңызы туралы түсініктерін қалыптастыру.

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі :	5 мин.
2.Миға шабуыл:	5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау:	30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау:	5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе:	5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру:	30 мин.
7.Сабақты қорытындылау:	5 мин.
8.Үйге тапсырма беру:	5 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

- Қазақстанның географиялық жағдайы-Еуропа мен Азия арасында
- Ұлы дала-скифтер, ғұндар, түріктер өмір сүрген тарихи аумақ
- Қазақстан Жібек жолының орталығы ретінде
- Қазақ мемлекеттілігінің тарихы-Қағанаттардан қазіргі ҚР-ға дейін

Қазақстан-Еуразияның қақ ортасында орналасқан Орталық Азияның ірі елі. Ол бірегей табиғи кеңістігі, көшпелі халықтардың бай тарихы және негізгі геосаяси рөлі үшін Ұлы Дала Елі деп аталады. Қазақстан-Шығыс пен Батыс, көне заман мен қазіргі заман арасындағы көпір.

1. Географиялық орналасуы

Қазақстан аумағы бойынша 2,7 млн км2 — әлемдегі тоғызыншы ел. Ол бес мемлекетпен шектеседі: Ресей, Қытай, Қырғызстан, Өзбекстан және Түркіменстан. Мұндай орналасу Қазақстанды Еуразиядағы геосаяси, экономикалық және мәдени өзара іс-қимылдың маңызды орталығына айналдырады.

2. Ұлы Даланың тарихи-мәдени мұрасы

Қазақстан аумағы-сақтардың, үйсіндердің, ғұндардың, түріктердің, Қыпшақ хандығы мен Алтын Орданың отаны. Мұнда тәуелсіз, батыл және еркіндікті сүйетін дала көшпенділерінің мәдениеті қалыптасты. Қазақ хандығы (XV ғасырда құрылған) Қазақ халқының мемлекеттілігінің символына айналды.

Бұл жерлерде Шығыс Азияны Еуропамен байланыстыратын Ұлы Жібек жолы өтті, бұл тауарлармен, біліммен және дәстүрлермен алмасуға ықпал етті.

3. Тәуелсіз Қазақстан-Ұлы даланың қазіргі елі

1991 жылдан бастап Қазақстан-егемен мемлекет. Бүгінде ол халықаралық істерде белсенді рөл атқарады, көпвекторлы сыртқы саясат жүргізеді және бейбітшілікті, ядролық қарусыздануды және өңірлік тұрақтылықты жақтайды.

Ел экономикасы табиғи ресурстар, индустрияландыру және цифрландыру арқасында дамуда. Мәдени жобалар, мұраны сақтау және ұлттық сананы дамыту маңызды рөл атқарады.

4. Ұлттық рәміздер мен мақтаныш

- Астана-қазіргі Қазақстанның символы
- Домбыра мен киіз үй-ұлттық мәдениеттің көрінісі
- Наурыз-ежелгі көктем мерекесі
- Абылай хан, Абылай хан, Абай, Әл-Фараби-көрнекті тұлғалар

Қазақстан-Ұлы өткені, сенімді бүгіні және жарқын болашағы бар ел. Ол Азияның жүрегіндегі ұлы дала елі — Бостандық, дәстүр, прогресс және бейбітшілік аумағы болып саналады.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. Неліктен Қазақстан "Ұлы Дала Елі"деп аталады?
2. Қазақстан географиялық тұрғыдан қайда орналасқан?

3. Қазақстан қай елдермен шектеседі?
4. Ежелгі уақытта Қазақстан аумағын қандай халықтар мекендеген?
5. Ұлы Жібек жолы аймақ үшін қандай маңызға ие болды?
6. Қазақ хандығы қашан құрылды?
7. Тәуелсіз Қазақстанның Тұңғыш Президенті кім болды?
8. Қазақстан бүгінде халықаралық саясатта қандай рөл атқарады?
9. Қазақ халқының бірегейлігін қандай мәдени рәміздер бейнелейді?
10. Неліктен Қазақстан Еуропа мен Азия арасындағы көпір болып саналады?

4.Жаңа тақырыпты бекіту:
1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.
Сабақты қорытындылау:
1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау
Үйге тапсырма беру: Азия жүрегіндегі Ұлы дала елі
Кестені толтырыңыз:
5. Оқытудың түрлері мен әдістері:
- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;
6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 17 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Қазақстанның бәсекеге қабілеттілік рейтингі
Сағат саны: 90 мин
5.2.Сабақтың мақсаты: Оқушыларды елдің бәсекеге қабілеттілігі ұғымымен, оған әсер ететін факторлармен және Қазақстанның халықаралық рейтингтердегі жағдайымен таныстыру.
Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.
Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.
Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.
Сабақтың барысы:
1.Ұйымдастыру кезеңі : 5 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 30 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 30 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 5 мин.
а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.
Жаңа сабақты түсіндіру:
мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.
1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.

3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

Жаһандық экономика жағдайында елдің бәсекеге қабілеттілігі оның тұрақты дамуының маңызды көрсеткіші болып табылады. Қазақстан әлемнің ең дамыған елдерінің қатарына кіруге ұмтылады және халықаралық бәсекеге қабілеттілік рейтингтеріндегі өз позициясын жақсарту үшін шаралар қабылдайды. Бұл реферат Қазақстанның осындай рейтингтердегі орнын және оған әсер ететін факторды талдауға арналған.

1. Елдің бәсекеге қабілеттілігі дегеніміз не?

Бәсекеге қабілеттілік — бұл мемлекеттің экономика өсе алатын, бизнес — дами алатын, ал халықтың өмір сүру деңгейі жоғары болатын жағдайлар жасау қабілеті. Ол көптеген критерийлер бойынша бағаланады:

- инфрақұрылымның жай-күйі
- макроэкономикалық тұрақтылық
- мемлекеттік институттардың тиімділігі
- инновациялық әлеует
- Еңбек және қаржы нарығы

2. Халықаралық рейтингтер

Ең танымал рейтингтер:

- Дүниежүзілік экономикалық форумның Global Competitiveness Index (GCI)
- Дүниежүзілік банктен Doing Business (2021 жылға дейін)
- IMD ұсынған World Competitiveness Ranking
- Global Innovation Index

3. Қазақстанның Ұстанымы

GCI бойынша 2019 жылға дейін Қазақстан Инфрақұрылым, акт және макроэкономика саласындағы жақсартуларды көрсете отырып, 140+ елдің ішінен 55-60-орынды иеленді. Алайда проблемалар осы салада сақталды:

- сыбайлас жемқорлық
- білім сапасы
- инновациялық даму
- Мемлекеттік басқарудың тиімділігі

IMD 2024 деректері бойынша, Қазақстан тізімнің ортасына жақын-45-50 орын ауданында болды.

4. Жақсарту шаралары

ҚР Үкіметі бәсекеге қабілеттілікті арттыру үшін бағдарламаларды іске асыруда:

- "Цифрлық Қазақстан"
- Шағын және орта бизнесті қолдау
- Адами капиталды дамыту
- Инвестициялар тарту
- Сыбайлас жемқорлыққа қарсы реформалар

Сондай-ақ, іскерлік ахуалды жақсартуға, Мемлекеттік қызметтерді цифрландыруға және білім беру жүйесін жаңғыртуға көңіл бөлінеді.

Бәсекеге қабілеттілік-бұл экономикалық көрсеткіш қана емес, сонымен бірге елдің жалпы дамуының айнасы. Қазақстан қазірдің өзінде белгілі бір жетістіктерге қол жеткізді, бірақ дамыған елдер деңгейіне жету үшін тұрақты реформалар, инновациялар және адами капитал сапасының өсуі қажет.

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. "Елдің бәсекеге қабілеттілігі" термині нені білдіреді?
2. Бәсекеге қабілеттілікке қандай факторлар әсер етеді?
3. Мемлекеттердің бәсекеге қабілеттілігін қандай халықаралық рейтингтер бағалайды?
4. Global Competitiveness Index (GCI) индексіненіөлшейді?
5. GCI бойыншаҚазақстанныңқандайкүштіжақтарыбар?
6. Қазақстанғақандайсалалардажақсартуқажет?
7. Неліктенинвестициялықклиматбәсекегеқабілеттілікүшінмаңызды?
8. Цифрландыруэкономиканыңдамуынақалайәсеретеді?
9. СоңғыжылдарыҚазақстан GCI рейтингіндеқандайорыналды?
10. ҚР-дабәсекегеқабілеттіліктіарттыруғақандайМемлекеттікбағдарламаларбағытталған?

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Қазақстанның бәсекеге қабілеттілік рейтингі

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

№ 18 сабақ

5.1.Сабақтың тақырыбы: Адамзаттың даму мәселелері және оларды анықтау критерийлері. Бейбітшілікті сақтау мәселелері.

№ 2 Аралық бақылау

Сағат саны: 45 мин

5.2.Сабақтың мақсаты: Оқушыларды қазіргі әлемнің жаһандық проблемаларымен, олардың пайда болу себептерімен және олар анықталатын критерийлермен таныстыру.

Білімділік: білім,білік дағдыларын қалыптастыру.

Тәрбиелік: Оқушыларды өз елін сүюге тәрбиелеу.

Дамыту: оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге үйрету.

Сабақтың барысы:

1.Ұйымдастыру кезеңі : 2 мин.
2.Миға шабуыл: 5 мин.
3.Үй тапсырмасын сұрау: 10 мин.
4.Үй тапсырмасын қорытындылау: 5 мин.
5.Жаңа сабаққа кіріспе: 5 мин.
6.Жаңа сабақты түсіндіру: 10 мин.
7.Сабақты қорытындылау: 5 мин.
8.Үйге тапсырма беру: 3 мин.

а) Білім алушылардың сабаққа қатысуын тексеру.
ә) Білім алушылардың сабаққа дайындығын тексеру.
б) Сабақтың мақсаты мен міндеті.

Жаңа сабақты түсіндіру:

мақсаты: жаңа тақырып бойынша түсінік беру.

1. Дәріс түсіндірме түрінде жүргізіледі.
2. Мұғалімнің кіріспе сөзі.
3. Оқулықпен жұмыс жасау.
4. Қорытынды.

3.Ақпараттық-дидактикалық бөлім.

XXI ғасырда адамзат тек жекелеген елдерге ғана емес, бүкіл планетаға қауіп төндіретін мәселелерге тап болды. Бұл проблемалар жаһандық деп аталады, өйткені олар тұрғылықты жеріне немесе елдің даму деңгейіне қарамастан әр адамға қатысты. Мұндай проблемаларды шешу барлық мемлекеттердің, ұйымдар мен адамдардың бірлескен күш-жігерін талап етеді.

1. Адамзаттың жаһандық мәселелері дегеніміз не

Жаһандық проблемалар-бұл ғылыми-техникалық прогрестің, демографиялық өзгерістердің және ресурстарды ұтымсыз пайдаланудың нәтижесінде туындаған сын-қатерлер. Олар өркениет дамуының тұрақтылығына, экологиялық тепе-теңдікке және тіпті адамның өмір сүруіне қауіп төндіреді.

2. Жаһандық проблемалардың критерийлері

Мәселені жаһандық деп жіктеу үшін ол келесі белгілерге сәйкес келуі керек:
- Ауқымы-көптеген елдерді немесе бүкіл әлемді қамтиды.
- Қауіп-адамзаттың өміріне, қауіпсіздігіне немесе болашағына қауіп төндіреді.
- Қиындықты бір елдің күшімен шешу мүмкін емес.
- Шұғыл-жедел әрекет етуді қажет етеді.

Кешенділік-экономикаға, саясатқа, табиғатқа және қоғамға бір уақытта әсер етеді.

3. Негізгі жаһандық мәселелер

1. Экологиялық мәселелер:
- Жаһандық жылыну
- Ауа мен судың ластануы
- Түрлердің жойылуы
- Ормандарды кесу

2. Демографиялық мәселелер:
- Кейбір аймақтардағы халықтың көптігі, ал басқаларында жойылу
- Халықтың қартаюы
- Көші-қон дағдарыстары

3. Әлеуметтік-экономикалық мәселелер:
- Кедейлік пен теңсіздік
- Білім мен медицинаға қолжетімділіктің болмауы
- Жұмыссыздық

4. Саяси және әскери қауіптер:
- Терроризм
- Қақтығыстар мен соғыстар
- Ядролық қарудың таралу қаупі

5. Технологиялық сын-қатерлер:
- Киберқауіптер
- Биотехнологияның этикалық мәселелері
- Жасанды интеллектті бақылау

4. Шешу жолдары

Жаһандық мәселелерді шешу қажет:
- халықаралық ынтымақтастық
- тұрақты даму
- ғылыми зерттеулер

- әр адамның жауапты мінез-құлқы
- Білім және ағарту

Жаһандық проблемалар - қазіргі қоғамның айнасы. Олар адамзаттың табиғатқа, технологияға және бір-біріне қаншалықты тәуелді екенін көрсетеді. Тек бірлескен күш-жігермен ғана осы қиындықтарды жеңуге және тұрақты болашақ құруға болады.

2 Аралық бақылау сұрақтары

1.Өтпелі экономика елдердеріндегі мемлекеттің рөліне баға бер.
2.Ашық сипаттағы экономиканы құру ТМД елдеріне қандай қиыншылықтар туғызды?
3. Нарықтық экономика құруда мемлекеттің экономикаға тікелей араласуын шектеудің маңызы қандай?
4. ТМД елдерінің экономикасын қайта құру қандай жағдайда өтті?
5. «Күйзеліспен емдеу» дегенді қалай түсінесің?
6.Дамушы елдердің басты белгілерін атаңдар.
7. Дамушы елдерге қандай басты даму мәселелері тән болады?
8. Мешеу елдерде неліктен халықтың басым бөлігі ауылды жерде тұрады?
9.Елдің дамуына оның шаруашылық құрылымында ауылшаруашылығының басым болуы қалай ықпал етеді?
10.Дамыған елдер мен дамушы елдердің өнеркәсібінің салалық құрылымында қандай айырмашылықтар болуы мүмкін?
Геосаясаттың география ғылымымен қандай байланысы бар?
11. Әлем дамуының тарихында Ф.Ратцель ұсынған экспансияның 7 занын далел дейтін қандай мысалдар бар?
12. «Геосаясат өлемді билеудің ғылымы» дегенді қалай түсінесің?
13. Геокеңістік пен аумақ ұғымының бір-бірінен қандай айырмашылығы бар?
14.XX ғасырдың соңы мен XXI ғасырдың басында АҚШ геосаясатына қандай факторлар ықпал етті?
15.АҚШ пен Канаданың экономикалық ынтымақтастығына әскери одақтас болуы әсер ете ме?

Қорытынды сұрақтар:

Бақылау сұрақтары:

1. Адамзаттың жаһандық мәселелері қандай?
2. Жаһандық проблемаларды басқалардан қандай белгілер ажыратады?
3. Жаһандық экологиялық мәселелердің 3 мысалын атаңыз.
4. Неліктен жаһандық мәселелерді бір елдің күшімен шешу мүмкін емес?
5. Халықтың көптігі әлемнің дамуына қалай әсер етеді?
6. Қандай әлеуметтік мәселелерді жаһандық деп санауға болады?
7. Жаһандық мәселелерді шешуде халықаралық ынтымақтастық неге маңызды?
8. Жаһандық мәселелерді шешуде ғылым мен білімнің рөлі қандай?
9. "Тұрақты даму" дегеніміз не және ол жаһандық мәселелермен қалай байланысты?
10. Сіз кем дегенде бір жаһандық мәселені шешуге қалай әсер ете аласыз

4.Жаңа тақырыпты бекіту:

1.Жаңа материал бойынша негізгі түсініктерге тоқталу.
2.Негізгі терминдер мен тезистерді жұмыс дәптерлеріне жаздыру.

Сабақты қорытындылау:

1.Білім алушыларды бағалау.
2.Келесі сабақ тақырыбын қысқаша хабарлау

Үйге тапсырма беру: Адамзаттың даму мәселелері және оларды анықтау критерийлері. Бейбітшілікті сақтау мәселелері.

Кестені толтырыңыз:

5. Оқытудың түрлері мен әдістері:

- ауызша сұрау, пікірталас, кіші топтарда жұмыс жасау, презентация, жазбаша жұмыс, реферат, баяндамаларды дайындау, оқулықтар мен қосымша әдебиетпен жұмыс жасау;

6. Әдебиеттер: Қосымша 1

Қосымша 1

Негізгі әдебиеттер:

1. Ахметов Е. Дүние жүзінің экономикалық және әлеуметтік географиясы : Жалпы білім беретін мектептің 10-сыныбына арналған оқулық / Е. Ахметов, Т. Увалиев, Қ. Ахметов. - Алматы : Мектеп, 2006. - 224 с.
2. География: Общий обзор. Страны СНГ : учебник для 10 кл. естественно-математического напраавления общеобразовательных школ / А. С. Бейсенова [и др.]. - Алматы :Мектеп, 2006. - 304 с
3. География: Общий обзор. Страны СНГ : учебник для 10 кл. естественно-математического напраавления общеобразовательных школ / А. С. Бейсенова [и др.]. - 2-е изд., перераб., доп. - Алматы :Мектеп, 2010. - 296 с. : ил.
4. Гладкий Ю.Н.Дүниежүзініңэкономикалықжәнеәлеуметтікгеографиясы :Жалпыбілімберетінмектептің 10-сыныбына арналғаноқылық / Ю. Н. Гладкий , С. Б. Лавров. - Алматы :Мектеп, 2002. - 256 с
5. Максаковский В. П. География: Экономическая и социальная география мира : Учеб. для 10 кл. общеобразовательных учреждений / В. П. Максаковский. - 9-е изд. - М. : Просвещение, 2001. - 350 с. - (География)
6. Максаковский В. П.Дүниежүзініңэкономикалықжәнеәлеуметтікгеографиясы : орта мектептің 10-сыныбына арналғаноқулық / В. П. Максаковский. - 9-е изд. - Алматы :Рауан, 1998. - 256 бет
7. Максаковский В. П. Экономическая и социальная география мира : учеб. для 10 класса общеобразовательной школы / В. П. Максаковский. - 2-е изд., перераб. - Алматы : Просвещение-Казахстан, 2006. - 389 с
8. Өнеркәсіпгеографиясы :оқулық / Т. О. Уәлиев [ж. б.] ; ҚР БҒМ. - Алматы : ЖШС РПБК "Дәуір", 2011. - 376 бет. с. - (ҚР Жоғарыоқуорындарыныңқауымдастығы)
9. Каймулдинова К.Д., Әбілмажінова С.А. География.Оқулық. Издательство "Мектеп" 2019 10-сынып.
10. Каймулдинова К., Абилмажинова С., Саипов А. География.Учебник. Издательство "Мектеп" 2019 10 - класс

Қосымшаәдебиеттер:

1. 4 бөлімді. 2 бөлім. География. Дүниетану. Жаратылыстану. Биология :сыныптантысоқуғаарналғанәдебиеттердіңбиблиогр. ұсыныстізімі / ред. А. А. Насырова = За страницами вашего учебника. В 4 ч. Ч. 2. География. Познание мира. Естествознание. Биология : рек. библиогр. список лит. для внеклассного чтения / ред. А. А. Насыровой. - Алматы : "Зият Пресс", 2005. - 75 с
2. Экономическая география [Электронный ресурс] : электронный справочник. - Электрон. текстовые дан. (22,1 Мб). - М. : Б. и., 2005 эл. опт. диск (CD-ROM). - (Экономика)
3. НұрмағамбетұлыӘЖер - судыңаты - тарихтыңхаты : монография / Ә. Нұрмағамбетұлы . - Алматы :Балауса, 1994. - 64 с
4. Қазақстантарихытуралықытайдеректемелері. Т. 1 :саяхатнамалар мен

тарихигеографиялыкеңбектердентандамалылар / Ғыл. ред. Б. Ежеханұлы ; КР білімжәнеғылыммининстрлігі; Р. Б. Сулейменов атындагы Шығыстану ин-ты. - Алматы :Дайк-Пресс, 2005. - 396 бет с. - ("Мәденимұра")
5. Атамекен :географиялық энциклопедия / бас ред. Б. Ө. Жақып. - Алматы :Қазақэнциклопедиясы, 2011. - 648 бет.
6. БейкитоваА.География. Әдістемелікнұсқау Издательство "Мектеп" 2019 10-сынып. 2
7. БейкитоваА.География. Методическое руководство Издательство "Мектеп" 2019 10-класс

Электронды басылымдар
1. Ж.С. Мустафаев, М.К. Ешмаханов, Г.А. Адильбектеги.Конструктивная география (учебное пособие, 2-е изд. испр. и доп.)– Караганда, - 2015. – 122 сhttps://www.aknurpress.kz/reader/web/1775
2. АкпамбетоваК.М.А40 Физическая география Центрального Казахстана:учебное пособие. 2-ое изд. Караганда: Издательство «АҚНҰР»,2019. - 82 с. https://www.aknurpress.kz/reader/web/1048
3. Казакстанны ц ф и зикалы к географияськотд'-эд/ст.ед.'рал./Абулгазиев А.У., КалдыбасваЖ .Б.- Алматы. https://www.aknurpress.kz/reader/web/1665
4. География природных опасностей и рисков: учебник /Б.Ш. Абдиманапов. Издание 2-е. https://www.aknurpress.kz/reader/web/1664
5. Ақашева Ә.С., Дүйсебаева К.Ж. НүсіповаГ.Н.Ж50 География мен экологияныоқытуәдістемесі: оқу-әдістемеліккұралы. – Қарағанды: «АҚНҰР» баспасы, 2016. - 168 б.https://www.aknurpress.kz/reader/web/1050
6. Водопьянова, Д. С. Физическая география и ландшафты материков и океанов : лабораторный практикум / Д. С. Водопьянова, В. В. Мельничук, Д. К. Текеев. — Ставрополь : Северо-Кавказский федеральный университет, 2016. — 168 с. — Текст : электронный // Цифровой образовательный ресурс IPR SMART : [сайт]. — URL: https://www.iprbookshop.ru/66123
7. Теория и методика обучения географии. Карта на уроке географии : учебно-методическое пособие / Т. В. Константинова, О. И. Алейников, А. А. Везеничева, Т. К. Петровская. — Саратов : Ай Пи Эр Медиа, 2019. — 143 с. - IPR SMART : [сайт]. — URL: https://www.iprbookshop.ru/82227
8. Антонова, Л. В. Удивительная география / Л. В. Антонова. — Москва : ЭНАС, 2016. — 224 с. — ISBN 978-5-91921-278-2. — Текст : электронный // Цифровой образовательный ресурс IPR SMART : [сайт]. — URL: https://www.iprbookshop.ru/76214